

DIARI DE SESSIONS DEL PARLAMENT DE CATALUNYA

XI legislatura · segon període · sèrie C · núm. 126

Comissió d'Estudi del Procés Constituent

Sessió 6, dimarts 17 de maig de 2016

Presidència de l'I. Sr. Lluís Llach i Grande

TAULA DE CONTINGUT

Compareixença de Jordi Matas Dalmases, catedràtic de ciència política i de l'Administració de la Universitat de Barcelona 357-00062/11	3
Compareixença d'Antoni Abat Ninet, catedràtic de dret constitucional de la Universitat de Copenhaguen 357-00063/11	16
Compareixença d'Encarna Bodelón González, directora del grup de recerca Antígona de la Universitat Autònoma de Barcelona, davant la Comissió d'Estudi del Procés Constituent 357-00064/11	26

Aquesta publicació és impresa en paper ecològic (definició europea ECF), en compliment del que estableix la Resolució 124/III del Parlament, sobre la utilització del paper reciclat en el Parlament i en els departaments de la Generalitat, adoptada el 30 d'abril de 1990.

El *Diari de Sessions del Parlament de Catalunya* (DSPC) reproduïx només les intervencions orals fetes durant la sessió. La resta de documentació que acompanya la intervenció es pot consultar a l'expedient de la comissió.

Imprès al Parlament

ISSN: 0213-7976 (general)

0213-7992 (sèrie C)

DL: B-3.468-1982

www.parlament.cat

Sessió 6 de la CEPC

La sessió de la Comissió d'Estudi del Procés Constituent (CEPC) s'obre a les tres de la tarda i set minuts. Presideix Lluís Llach i Grande, acompanyat de la vicepresidenta, Gabriela Serra Frediani, i del secretari, Albano Dante Fachin Pozzi. Assisteix la Mesa el lletrat major.

Hi són presents els diputats Lluís M. Corominas i Díaz i Chakir el Homrani Lesfar, pel G. P. de Junts pel Sí; Joan Josep Nuet i Pujals, pel G. P. de Catalunya Sí que es Pot i Mireia Boya e Busquet, pel G. P. de la Candidatura d'Unitat Popular - Crida Constituent.

Assisteixen a aquesta sessió el catedràtic de ciència política i de l'Administració de la Universitat de Barcelona, Jordi Matas Dalmases; el catedràtic de dret constitucional de la Universitat de Copenhaguen, Antoni Abat Ninet, i la directora del grup de recerca Antígona, de la Universitat Autònoma de Barcelona, Encarna Bodelón González.

ORDRE DEL DIA DE LA CONVOCATÒRIA

1. Compareixença de Jordi Matas Dalmases, catedràtic de ciència política i de l'Administració de la Universitat de Barcelona, davant la Comissió d'Estudi del Procés Constituent (tram. 357-00062/11). Comissió d'Estudi del Procés Constituent. Compareixença.

2. Compareixença d'Antoni Abat Ninet, catedràtic de dret constitucional de la Universitat de Copenhaguen, davant la Comissió d'Estudi del Procés Constituent (tram. 357-00063/11). Comissió d'Estudi del Procés Constituent. Compareixença.

3. Compareixença d'Encarna Bodelón González, directora del grup de recerca Antígona de la Universitat Autònoma de Barcelona, davant la Comissió d'Estudi del Procés Constituent (tram. 357-00064/11). Comissió d'Estudi del Procés Constituent. Compareixença.

El president

Bona tarda, senyores i senyors diputats, senyors convidats, senyor lletrat, senyora gestora, senyor Reniu.

Compareixença de Jordi Matas Dalmases, catedràtic de ciència política i de l'Administració de la Universitat de Barcelona

357-00062/11

Iniciem aquesta sessió de compareixences amb la participació, que és un privilegi, del doctor Jordi Matas Dalmases, catedràtic de ciència política i de l'Administració de la Universitat de Barcelona. Operarem, com més o menys hem fet fins ara: fa la seva exposició durant una mitja hora elàstica, després els ponents li faran les preguntes que creguin pertinents, i vostè farà una resposta conjunta. Així que, si tots estem a punt, pot començar la seva intervenció.

Moltes gràcies.

Jordi Matas Dalmases (catedràtic de ciència política i de l'Administració de la Universitat de Barcelona)

Bé, bona tarda a tothom. En primer lloc, voldríem agrair que m'hagin convidat a reflexionar amb vostès, en el marc d'aquesta Comissió d'Estudi del Procés Constituent, i potser, abans de començar, algunes qüestions prèvies.

El primer que vaig fer quan vaig veure que em van convidar a participar en aquesta comissió va ser mirar els objectius, eh?, que tenia aquesta comissió; els objectius que s'havien publicat en el *Butlletí Oficial del Parlament de Catalunya*. Evidentment, són objectius molt amplis i molt genèrics, i, seguidament, el que vaig fer va ser visionar les cinc ponències que m'han precedit, de manera que allà s'han dit moltíssimes coses, i enfocar la meua participació des d'una altra perspectiva, diguem-ho així. Allà es van abordar molts models de processos constituents, allà es van abordar, també, molts models teòrics i jo, potser, el que faré serà fer una anàlisi una mica més del que m'amoïna a mi i una anàlisi també constructiva del que serà, o del que pot ser aquest procés constituent.

Per tant, intentar, doncs, aportar alguna reflexió nova i, sobretot, aquelles qüestions que a mi més em preocupen i que potser més em fan reflexionar en aquest procés constituent.

Bàsicament, totes aquestes qüestions se centren en el marc d'un procés constituent; és una qüestió potser molt, molt introductòria i molt àmplia, però això em permet també desplegar algunes de les qüestions que vull comentar. I, bàsicament, m'agradaria fer una anàlisi del context social perquè, al capdavall, els processos constituents se situen o es desenvolupen en un determinat context social. Voldria fer, també, una segona reflexió sobre la dinàmica política –i aquí potser faré una anàlisi més crítica de la dinàmica política. I, en tercer lloc, fer una anàlisi del que hauria de ser un procés de participació social, però com que sé que hi ha hagut ponents que n'han parlat, jo, el que faré serà, potser, destacar alguns aspectes que poden posar en perill aquest procés de participació social, alertar sobre algunes de les característiques que tenen aquests processos de participació social. I, al final, faré una petitíssima proposta.

També, com a qüestió prèvia, dir que, en fi, jo el que els explicaré són els meus punts de vista, en base a allò que he anat adquirint i en base a la meva experiència, però, com probablement alguns de vostès saben, jo no sóc ni especialista en processos constituents –m'he dedicat a estudiar altres coses–, ni tampoc sóc constitucionalista, com altres ponents que han passat per aquesta comissió. Per tant, el que faré serà dir, modestament, per mirar de contribuir a la reflexió que tenen vostès, en el marc d'aquesta comissió.

Bé, pel que fa al context social en el que se suposa que s'ha de desenvolupar aquest procés constituent, aquí potser convindria advertir que els processos constituents estan tots ells influïts per la societat i per les característiques de les societats afectades; per tant, el context en el qual es desenvolupa un procés constituent pot influir-hi, i de fet hi influeix, i aquí un mateix model aplicat, posem per cas, en societats amb característiques divergents, segurament també té efectes diversos. Per tant, penso que aquí hem de partir de la nostra societat, de la nostra conjuntura; hem de fer el nostre model, el nostre model de procés constituent, un model propi per a Catalunya, perquè tenim una societat que és la nostra, una història que és la nostra, una cultura que és la nostra, una economia que és la nostra, una política que és la nostra, uns objectius, uns afanys, uns anhels, etcètera, que són els nostres. I, per tant, hem de construir un model de procés constituent propi de Catalunya, amb la societat que tenim.

I quina societat tenim? Bé, vostès, segurament, l'analitzen, dia a dia, en aquesta cambra, en el Parlament de Catalunya, però jo aquí voldria destacar algunes xifres que coneixen, i que vostès han debatut també –i que a mi m'amoïnen–, perquè, aquestes xifres, les trobem precisament, avui, a Catalunya; avui que se suposa que es pot desenvolupar un procés constituent; unes xifres que indiquen alguna alarma, alguna alarma social.

Aquí tenim un 20 per cent d'atur, un 40 per cent d'atur juvenil, de joves de més de vint-i-cinc anys; 300.000 persones que fa més de dos anys que estan a l'atur, més de 300.000 llars on tots els seus membres estan aturats. Portem més de..., o gairebé, uns seixanta mil desnonaments en els últims vuit anys, això vol dir cada dia –cada dia, cada dia–, des del 2008 fins avui, amb una vintena, una trentena de desnonaments, de mitjana, cada dia. Un de cada cinc catalans està per sota del llindar de la pobresa i, en el cas dels infants, aquest percentatge puja fins al 30 per cent. Són dades, aquestes, de la taula del tercer sector; són dades que, hi insisteixo, s'han debatut en el Parlament de Catalunya; són dades que amoïnen, però no només són dades, sinó que, com és evident, darrere d'aquestes dades hi ha situacions dramàtiques, quotidianes, hi ha persones que pateixen, hi ha famílies que també pateixen i que això pot condicionar el procés constituent, o hauria de condicionar el procés constituent, perquè aquí tenim dos reptes. Un: fer un procés constituent, que això ja és un gran repte i, segon repte, doncs, que aquest procés constituent aportí canvis significatius i canvis que permetin revertir aquesta misèria, o aquesta crisi social que avui ens acompanya.

Per tant, hem de ser també conscients que hi ha aquests dos reptes i hem de pensar com abordar aquests dos reptes. I hem de pensar, també, quins canvis hem d'introduir per fer que els models canviïn i per fer que la societat també canviï. Jo suposo que això que dic és absolutament conegut per tothom, i entenc que els partits polítics presents al Parlament de Catalunya ja fa temps que tenen la maquinària, a tota pastilla, per mirar de debatre aquests aspectes. Suposo que no deuen parar els partits polítics, dia i nit, per mirar de fer reunions sectorials, per mirar com abordem els problemes en cadascun dels

sectors, i aquí la militància suposo que hi està treballant: els afiliats, les agrupacions sectorials, les agrupacions territorials; hi ha anàlisi, hi ha debat, dins dels partits, per mirar de sortir d'aquesta situació catastròfica que tenim a Catalunya. Són xifres realment alarmants.

A més, també, som conscients –perquè les dades també ens ho indiquen– que una amplíssima majoria dels catalans, una xifra que arriba fins al 80 per cent dels catalans, no estan satisfets amb el funcionament de la nostra democràcia. Pensin que, sobretot els més joves, eh?, els més joves de trenta-quatre anys són els que estan més insatisfets amb la nostra democràcia. Aquest és un dels percentatges més alts dels últims deu anys, eh? Amb la història, posem per cas, del Centre d'Estudis d'Opinió, que és d'on he tret aquestes dades, aquest 80 per cent és una de les xifres més elevades dels últims deu anys. Això ens indica, o ens acaba, doncs, de confirmar que aquest procés constituent ha de significar una forta sacsejada, una forta sacsejada de models, un fort canvi de model, revertir aquest baix nivell de satisfacció amb el funcionament de la nostra democràcia.

Un altre element –que també convindria ser-ne conscient, i, quan en som conscients, doncs, podem construir amb més fermesa allò que volem aconseguir– és el fet que quan s'empeny o s'inicia un procés constituent el que es fa és voler aconseguir un gran repte; un gran repte polític, un objectiu d'una gran transcendència política i social. I el que demana un procés constituent –i em sembla que en aquesta comissió, precisament, s'aposta, precisament, per aquesta petició–, el que demana un procés constituent és un treball conjunt entre la societat i els representants polítics, encara que aquest treball conjunt sigui coetani o sigui bietàpic, o trietàpic, o polietàpic, eh?, en diverses etapes, però el que sí que vol és un treball, colze a colze, braç a braç, entre representants polítics d'una banda i societat d'una altra.

Ara bé, aquí també tenim una dada que ens hauria de preocupar, precisament, avui, en aquest moment en què ens estem plantejant un procés constituent per a Catalunya, ens trobem amb una societat, la catalana, que no confia prou en els seus polítics. Totes les enquestes ho reiteren i les últimes encara més. L'últim baròmetre del Centre d'Estudis d'Opinió, el que es va presentar ara fa dos mesos, diu que la segona resposta espontània dels catalans sobre els principals problemes que hi ha a Catalunya és la insatisfacció amb la política i amb els polítics. El segon problema més important, per sobre del mal funcionament de l'economia, o del funcionament de l'economia, per sobre de millorar les polítiques socials, la sanitat, de l'educació. És el segon problema més important per al 40 per cent dels catalans. Hi insisteixo, aquest és un registre molt elevat, el tercer més elevat de la història dels últims deu anys de vida del Centre d'Estudis d'Opinió.

I quan es pregunta més explícitament pel grau de confiança que mereixen els polítics catalans, en una puntuació de zero a deu, la mitjana és només d'un 3,7. És la tercera mitjana més baixa dels últims deu anys, precisament, avui, gener, febrer del 2016.

Una cinquena part dels catalans puntua amb un zero el nivell de confiança que mereixen els polítics catalans.

I això, per què ho dic? Bé, no pas per incomodar ningú, sinó, bàsicament, perquè quan tenim un treball de l'envergadura, de la rellevància d'un procés constituent, un treball que es vol fer braç a braç, colze a colze, un esforç conjunt entre societat i polítics, aquest nivell de confiança, si és tan baix, doncs, el dificulta o, previsiblement, el pot dificultar. De manera que convindria adquirir una major..., convindria recuperar la confiança per iniciar el procés constituent. Cal que hi hagi, doncs, una major confiança entre societats i polítics. Crec que és bo constatar-ho; crec que és bo ser-ne conscients i, hi insisteixo, no són dades que han sortit del no-res, no són dades que han sortit de l'atzar, sinó que són dades que anem al Centre d'Estudis d'Opinió, anem comprovant, baròmetre rere baròmetre, i que, precisament, en el baròmetre, primer baròmetre –l'únic d'aquest any 2016–, aquestes dades s'han accentuat, eh? Que el segon problema de Catalunya sigui la poca confiança que tenen en els polítics realment és sorprenent, eh? Probablement, ningú dels que estem aquí el detectaria com a segon problema, però sí que un 40 per cent de la població catalana el detecta com un segon problema.

Això, pel que fa, doncs, a la societat. Una societat, hi insisteixo, amb unes xifres alarmants; una societat que vol canvis, i una societat que hauria, per anar bé, de confiar molt més en els seus representants polítics.

Pel que fa a la dinàmica política. Pel que fa a la dinàmica política, jo penso que hi hauria tres qüestions que convindria enfortir, que convindria, doncs, potenciar molt més. Una és –en el marc, hi insisteixo, d'un procés constituent– una major planificació, planificar-lo bé; una segona és una major coherència, i, una tercera, un major consens. I avui –i aquí sí que potser introdueixo una visió una mica crítica de la dinàmica política– potser hi ha massa improvisació, potser hi ha massa incoherència i potser hi ha massa discrepància, que tampoc ajuden i que convindria superar en el marc d'un procés constituent. Clar, un procés constituent no es pot improvisar, com és lògic, tot i que la improvisació és una virtut de la política i del bon polític, a vegades, eh?, però quan hi ha un objectiu de les dimensions d'un procés constituent no hi poden haver improvisacions.

Per tant, la improvisació no pot ser la metodologia per afrontar grans objectius, ni tampoc un procés constituent. Ara bé, qüestions essencials derivades del que hem anomenat «dret a decidir» a Catalunya, en els últims anys, potser, s'han improvisat massa, i crec que hauríem de fer l'esforç d'improvisar una mica menys, de ser més planificadors, de poder preveure i anticipar algunes de les qüestions que acompanyaran aquest gran objectiu polític. Dos exemples molt recents: un, la consulta del 9-N, massa improvisació; dos, les negociacions per formar majories parlamentàries i governamentals, també, probablement, massa improvisacions.

I, clar, quan s'improvisa massa, a vegades, també hi ha massa incoherència, perquè la improvisació, doncs, et fa reaccionar de manera immediata i això, sovint, genera una certa incoherència. I tampoc és una bona companyia tenir la incoherència i tenir comportaments incoherents si es vol iniciar un procés constituent. I també penso que potser s'ha pecat massa d'incoherència, també, en els últims temps –incoherències, també, relatives als grans objectius polítics. Per exemple, doncs, tenim diversos fulls de ruta per aconseguir la independència de Catalunya, tenim diverses interpretacions d'un mateix full de ruta i estem parlant de qüestions rellevants, no de qüestions irrelevantes. I, per tant, si hem d'abordar un procés constituent convindria que hi hagués també una major coherència i que hi hagués també, doncs, una major planificació, com deia abans.

I, finalment, consens. Bé, el procés constituent és una suma de consensos: una suma de consensos sobre com s'ha de desenvolupar el procés constituent, una suma de consensos metodològics, si es vol, i una suma de consensos, també, sobre els continguts del que ha de ser la regulació constitucional, el model polític i institucional que es vol desenvolupar.

L'ideal seria aconseguir aquests consensos, aquesta suma de voluntats, aquests objectius comuns, aquests objectius compartits. Però també veig que en l'actual conjuntura hi ha probablement massa divergències o massa discrepàncies –discrepàncies sobre procés constituent, sí; procés constituent, no; sobre independència, sí; independència, no; sobre polítiques socials; sobre revertir retallades. Discrepàncies i divergències que, hi insisteixo, evidentment, en un parlament plural hi han de ser, aquestes discrepàncies o divergències, però estem parlant no d'una activitat parlamentària quotidiana, sinó d'un objectiu de grans dimensions, com què és un procés constituent, i que aquestes divergències i aquestes discrepàncies no malmetin un procés constituent que, com he dit i com ho tornaré a dir, la societat necessita.

Per tant, no hem de convertir el pluralisme parlamentari en fragmentació parlamentària –ara se'n parla molt i massa de fragmentació parlamentària–, s'hi dona una connotació negativa –no sé ben bé per què– al fet que hi hagi diverses formacions polítiques i diverses sensibilitats ideològiques en els parlaments. Doncs, bé, mireu d'enfortir els valors del pluralisme polític, que és el que convé per a un procés constituent, i mireu de desterrar les connotacions negatives de la fragmentació parlamentària.

I això, aquests tres elements que acabo d'assenyalar: la planificació, la coherència i el consens, que són altament recomanables en un procés constituent, també s'emmarquen en un context d'una crisi política. Estem ara immersos en una profunda crisi política, al meu entendre. I un procés constituent és una activitat política de

primera magnitud, i desenvolupar una activitat política de primera magnitud, en un context de crisi política, també demana un sobreesforç, que és el que estic reiterant al llarg de la intervenció: aquest sobreesforç que haurem de fer tots plegats per tirar endavant un procés constituent; ser conscients del que tenim i sobreesforçar-nos per superar-ho.

Clar, tenim una política incapaç de donar respostes col·lectives satisfactòries al drama social que estem vivim; tenim una incapacitat política per contrarestar la asimetria en la distribució de recursos i d'oportunitats; tenim una extraordinària desigualtat social i això dificulta extraordinàriament, també, la cohesió social. I, si no hi ha cohesió social, el procés constituent trontolla, perquè una de les bases, precisament, dels processos constituents –una de les bases, o dels pilars, dels fonaments que permet aixecar l'edifici, doncs, amb més garanties– és la de tenir una cohesió social.

Per tant, detectem que hi ha, doncs, aquesta incapacitat política per resoldre moltes de les dades a les quals feia referència al principi. I això ens fa dir que és molt urgent activar un procés constituent. No podem esperar, perquè cada dia que esperem, ja ho veiem: desnonaments, pobresa, atur, misèria i drames socials i quotidians; per tant, no podem esperar massa a impulsar un procés constituent, s'ha d'actuar immediatament. Però, d'altra banda, doncs, hem de mirar de resoldre aquesta crisi política que tenim, perquè si no tenim prou idees per mirar de resoldre aquests drames socials quotidians, doncs, probablement, aquestes idees també ens faltaran per planificar, amb tots els ets i uts, un procés constituent amb èxit final.

Per tant, la crisi política també pot complicar el repte del procés constituent. Tot això vol dir que l'esforç serà major; no vol dir que sigui res impossible, com és lògic, sinó que l'esforç serà major, perquè estem envoltats d'una conjuntura i d'un context i d'un escenari social i polític que dificulta –dificulta grans reptes, com el que pot ser un procés constituent.

Analitzat aquest context polític i social, faré una reflexió sobre la fase de participació social en el marc d'un procés constituent. Aquí ja s'ha dit, alguns dels ponents anteriors ja ho han esmentat, han identificat les tres fases: de participació social, d'institucional i de ratificació del text constitucional a través de referèndum; altres compareixents han aportat, doncs, reflexió teòrica i anàlisi comparada, però jo el que voldria és advertir dels paranys que pot tenir aquesta necessària, perquè ho és, fase de participació social.

Clar, voler que la societat participi implica situar la ciutadania com a veritable protagonista de la democràcia, implica donar la possibilitat que tothom s'impliqui en el disseny d'un país molt millor. I això és bo, i això ho hem d'aplaudir: un procés obert, un procés transparent, participatiu, inclusiu, eh?, que són alguns dels adjectius que acompanyen un procés participatiu amb èxit i democràtic.

Jo, en aquest sentit, la recomanació que faria –i així, probablement, m'estalvio uns quants minuts– per a aquesta primera fase de democràcia participativa d'iniciativa ciutadana és tenir molt i molt present el Projecte de convenció constituent ciutadana de Catalunya impulsat per Reinicia.

Un projecte molt interessant, amb una metodologia molt ben pensada; els promotors saben el que diuen, els promotors saben el que proposen, tenen ganes de col·laborar, són gent compromesa, són gent que s'assessora, que actua al marge dels partits, que és el que convindria en aquest procés de participació ciutadana, i que creuen clarament en una veritable participació de qualitat, oberta, transparent, etcètera. Per tant, jo..., també em sembla que ho va fer el professor Ferran Requejo, doncs, penso que convindria que alguns dels seus promotors participessin en aquesta comissió per explicar amb tots els detalls què és el que preveuen amb la seva proposta.

Clar, quan Reinicia proposa un veritable procés de participació ciutadana, el que demana és una autoorganització ciutadana a través de debats temàtics, d'una banda, i debats territorials, d'una altra. Hi insisteixo que no hi penso dedicar massa temps perquè això està escrit, presentat i em sembla que també hi ha hagut contactes amb cadascuna de les forces polítiques aquí presents amb els promotors de Reinicia. Però, bé, primer hi ha uns debats temàtics on participen entitats, experts, on hi ha membres, doncs, o participants d'una pluralitat de sectors, amb diverses sensibilitats que fan aportacions sobre com hauria de ser Catalunya per diversos àmbits sectorials –crec que Reinicia en pro-

posa catorze, d'àmbits sectorials. I això vol dir, doncs, fer un mapa d'actors, recopilar documents, analitzar documents, debatre documents i fer unes propostes finals, fer un document de síntesi, clar i entenedor, sobre consensos i dissensos i propostes que es volen passar als debats territorials.

I les convencions territorials, que també són obertes a tota la societat, són convencions, també, plurals, són representatives, fòrum d'anàlisi i de debat que han d'elaborar, com diuen els de Reinicia, un llibre verd de propostes per a un país millor, són simplement propostes de país; i també un segon document, que és un informe constitucional, que ja són propostes que potser poden formar part d'una constitució. També amb consensos, dissensos, conclusions, i que això s'ha de traslladar al Parlament de Catalunya.

Hi insisteixo, jo, la recomanació que faria és analitzem bé i, si convé, doncs, mirem de canviar alguna cosa –si és que s'ha de canviar alguna cosa–, però la proposta de Reinicia em sembla una bona proposta. Ara bé, és una proposta que, com totes les propostes de participació ciutadana –aquí estem parlant d'una proposta de participació ciutadana en un procés constituent, d'una envergadura molt més gran–, ha de tenir també les seves prevencions. Clar, partint que sempre és bo i és positiu, en democràcia, escoltar i conèixer l'opinió d'aquells que directament o indirectament estan afectats per les decisions que es prenen, aquí sempre hi ha dues preguntes, que sovint, doncs, ens plantegem davant de processos participatius.

La primera és si una major participació ciutadana implica necessàriament millorar la qualitat de les decisions. Aquesta pot ser una pregunta, eh?, llançada a l'aire. I si tots els ciutadans tenen prou informació o prou coneixements per decidir sobre qüestions fonamentals que afecten tota la societat. Aquesta, segurament, seria una segona qüestió. Però, en tot cas, és bona, la participació. Convé que hi hagi aquesta participació, és necessària aquesta implicació –és necessària aquesta implicació–, sobretot, en el context social al qual feia referència fa uns minuts.

Una participació ciutadana que també ens hem de preguntar si ha de ser vinculant o no. Jo penso que no ho hauria de ser, de vinculant; Però, en tot cas, segurament, doncs, hi ha d'altres visions, però que, en tot cas, s'han de tenir presents i no s'han de menystenir. I això de convertir els ciutadans espectadors en ciutadans actius, en ciutadans protagonistes, sens dubte que millora, d'una banda, la qualitat de la democràcia –ara que es parla tant de qualitat democràtica–, i millora, també –o incrementa, també–, la legitimitat d'un procés constituent.

Però hi ha un element clau que convé, doncs, vigilar de molt a prop, que és el de la informació. Tots aquests processos de participació ciutadana es basen en una informació que se subministra a les persones que hi participen. Aquesta informació és fonamental. Qui informa? Com s'informa? Sobre què informem? Com s'assimila aquesta informació? És possible assimilar la informació rellevant i transcendent de tots aquells àmbits temàtics que tenen a veure amb un procés constituent? És possible assimilar tota aquesta informació i prendre alguna decisió a consciència, responsable, també transcendent, en els pocs dies que puguin durar les convencions territorials o sectorials? Això segur que s'ha de pensar, lògicament. I aquells que organitzen aquestes participacions ho han de rumiar i ho han de pensar.

Però, a vegades, ens hem trobat amb experiències de processos participatius on aquesta informació ha fallat, eh? I si fan això, doncs, llavors ja podem plegar. Jo només dic que cal tenir-ho present; segur que els organitzadors, si posen tota la consciència que hi han de posar, ho tindran present. Aquesta informació també ha de ser, òbviament, plural, exhaustiva, neutra, transparent, i que permeti als ciutadans formar-se una opinió, una opinió sobre un determinat àmbit sectorial. L'experiència dels processos ciutadans és que hi ha poca gent que canviï d'opinió, a través de la informació que va rebent. Tu entres d'una manera i surts amb la mateixa idea, normalment. Però, bé, aquesta informació l'has de subministrar, perquè, precisament, és un dels trets distintius d'aquests processos participatius.

Una altra qüestió és el tipus de decisió que es pren. Clar, hi ha límits o no hi ha límits? Els processos participatius poden decidir qualsevol cosa o hem d'establir algunes limitacions? Hi insisteixo, segurament, l'ideal democràtic seria, doncs, que les decisions han de ser com més consensuades i més plurals i més nombroses, doncs, molt

millor. Però, clar, en un procés constituent hi ha decisions molt transcendents i, sovint, molt polèmiques, també. I aquí s'haurien d'evitar dues coses: el que no pot ser és que els processos participatius es converteixin en una espècie d'enquistament de posicions, que es converteixin en una lluita per veure qui és menys permeable o qui és més impermeable, qui baixa del burro i qui no baixa del burro. I això passa; i, a vegades, en processos participatius, això ha passat.

O també convindria evitar traslladar molta tensió social en un procés participatiu d'aquestes característiques. I, sobretot, si aquesta tensió social és una tensió on hi ha, al darrere, els partits polítics. Això seria també bastant negatiu. Per tant, cal tenir en compte que, en un procés constituent, hi ha aspectes d'una gran complexitat i d'una gran transcendència política i social. Jo, amb això, no estic limitant la participació social en aquests àmbits, simplement alertant que estem parlant de qüestions, francament, molt rellevants i d'una extraordinària complexitat.

Quin sistema judicial volem per al nostre futur? Quina organització territorial? Quin sistema electoral? Oficialitat de llengües? Quin sistema de seguretat o de defensa volem? Quines relacions entre el poder legislatiu i l'executiu? Quin model de telecomunicacions? Vaja, no és senzill abordar aquestes qüestions, participar i mirar d'influir, eh?, sobre aquestes qüestions. I és que hi pot haver una certa prevenció social, fins i tot, que digui: hi ha un grup reduït de ciutadans, voluntaris, amb més o menys coneixements sectorials sobre els àmbits que estan debatent, que volen influir sobre qüestions clau que afectaran tota la societat.

O també, hi pot haver persones que hi participen, amb una extraordinària bona voluntat i amb ganes de participar per al col·lectiu, i que es poden sentir incomodes o insegures, mirant d'influir sobre determinades qüestions com les que acabo d'esmentar perquè, francament, doncs, home, potser ens falten elements d'informació. Vaja, jo, si hagués de decidir sobre quin model de telecomunicacions necessitem per a Catalunya, francament, trigaria uns quants mesos per sentir-me mínimament segur per dir: «Doncs, ara anem cap aquí o anem cap allà.» O, el mateix podem dir, no ho sé, amb un sistema judicial o amb el que fos...

Per tant, també aquesta inseguretat..., és a dir, aquest afany de participar, aquestes ganes de participar, però, alhora, també, aquesta contradicció de dir: «Ai, ai..., que potser estem o estic prenent una decisió o estic influïent en una decisió que no sé pas si la tinc prou ben assumida.» Això també convindria, doncs, tenir-ho present.

I, finalment, els membres..., els membres dels processos participatius. Clar, són membres que, a diferència –posem per cas– d'un referèndum o d'una enquesta, reben informació i discuteixen, debaten entre ells. I això és el que distingeix un procés participatiu, aquesta informació i aquest debat. Per tant, implica els individus –i això és bo–, implica la societat en decisions transcendents –i això també és positiu–, però cal tenir molt, molt clar –i aquells que organitzen els processos participatius ho tenen claríssim– que un procés participatiu no és una via per donar veu a tota la societat. És, simplement, una via de participació social, que no és exactament el mateix. No és, ni tan sols, una mostra estadísticament significativa de la població afectada.

Per tant, d'acord amb la informació, és clau i fonamental i distingeix el procés participatiu d'acord amb la discussió, és clau i fonamental i distingeix el procés participatiu, però que hem de saber exactament què implica un procés participatiu i quines conseqüències pot tenir aquest procés participatiu. I també hem de tenir en compte, a vegades, les dinàmiques internes que es generen en els processos participatius. Aquestes dinàmiques de grup, internes, en els processos participatius, que convé també abordar, analitzar i, en alguns moments, redreçar.

Per tant, la conclusió és que em sembla extremadament positiu que hi hagi, doncs, processos constituents amb la participació dels ciutadans, que hi hagi debat ciutadà, que aquests debats estiguin ben organitzats, ben travats, ben analitzats, ben abordats, que s'evitin les males pràctiques participatives, perquè n'hi ha –i en tenim moltes experiències–, de males pràctiques participatives: quan va començar tot això dels nuclis d'intervenció participativa, quan va començar tot això dels consells ciutadans..., vaja, hi va haver experiències..., em sembla que hi ha algú que encara el busquen, que el van perseguir i no sé on va anar a parar però..., perquè hi havia unes irregularitats extraordinàries. Evidentment, ara potser estic posant un exemple massa contundent,

però sí que convé vetllar per aquestes males pràctiques, perquè no hi hagi males pràctiques participatives.

I ser molt conscients que la conclusió d'aquest procés participatiu serà el resultat de la reflexió d'aquells que hi participen. I, en cap cas, s'ha d'interpretar com la voluntat del poble, perquè, bé, el poble som tots: els que hi participen i els que no hi participen; els que estan motivats per participar-hi i els que n'estan, doncs, marginats; els grans, els joves; els que treballen, els que estan aturats; tots som el poble.

I és per això que..., bé, potser sí que convindria també, en aquest procés participatiu o un cop acabat aquest procés participatiu, no sé com veurien..., no sé si és una proposta o, en tot cas, potser seria un element a tenir en compte, és..., molt bé, hem fet que participi el poble perquè és bo que hi participi i, hi insisteixo, és bo que hi participi en el context en el qual estem en aquests moments. Crec que el poble hi ha de participar, però potser també convindria saber què vol la societat catalana, què vol el poble de Catalunya sobre determinats aspectes clau del futur de Catalunya. I si el que volem és saber què vol el poble de Catalunya, jo només conec una manera científica per saber què vol el poble de Catalunya, que és fer una enquesta al poble de Catalunya.

Per tant, després del procés participatiu i abans de començar la fase parlamentària, potser estaria bé fer una macroenquesta constituent i saber, realment, què vol la societat catalana sobre determinades qüestions bàsiques del model de país. Una macroenquesta constituent que compleixi tots les estàndards de qualitat més elevats, que és possible fer-ho. Una macroenquesta constituent, amb una mostra àmplia i representativa, seleccionada aleatòriament, feta a individus de setze o més anys, residents a Catalunya, presencial, feta en un univers de... –potser no cal–, de 3.000, 4.000, 5.000 persones, amb això ja faríem. El que és important és que sigui seleccionada aleatòriament, amb respostes tancades d'un qüestionari sobre els aspectes més essencials que han de regular-se constitucionalment.

Clar, aquesta seria una macroenquesta constituent descriptiva, sabríem què vol el poble de Catalunya en un moment determinat, seria fiable, es podria fer amb totes les garanties metodològiques i representatives, amb els estàndards més elevats de qualitat i, a més, a Catalunya, tenim capacitat per fer-ho. Hi ha gent excellent en el Centre d'Estudis d'Opinió, uns tècnics meravellosos, i també a l'Idescat hi ha gent extraordinària i meravellosa que fa unes enquestes, vaja, que, des d'un punt de vista tècnic, són absolutament infal·libles.

Hi insisteixo, la clau és la selecció aleatòria nominal dels enquestats i garantir la màxima taxa de resposta. Això sí, caldria dedicar-hi temps i, segurament, aquesta és la qüestió que hauríem..., s'hauria de veure com; caldria dedicar temps i bones arts per consensuar el qüestionari, equilibrar continguts polítics i continguts tècnics, pensar bé les preguntes, pensar bé l'ordre de les preguntes, les respostes, l'extensió. Però aquí tenim uns tècnics, hi insisteixo, molt bons, eh?, en el Centre d'Estudis d'Opinió, i jo mateix sóc el president del Consell Rector del Centre d'Estudis d'Opinió i tots els avals que ha fet el Consell Rector del Centre d'Estudis d'Opinió, on hi han representants de tots els grups parlamentaris, doncs, tots els avals de qualitat que s'han fet, han estat sempre molt positius.

Per tant, això podria també comportar, bé, saber què vol la població de Catalunya sobre determinats aspectes, no de manera intuïtiva. Això sí, eh?, hauríem de saber exactament sobre què. I aquí, potser, hi hauria d'haver alguna comissió parlamentària que, tot respectant les minories, fes algunes propostes i després que fossin els tècnics els que elaboressin, finalment, les preguntes. Però, d'aquesta manera, podríem saber què vol el poble de Catalunya i, abans d'entrar en la fase parlamentària potser fóra bo que els parlamentaris que participessin en la redacció final de la constitució sabessin què vol el poble de Catalunya sobre determinades qüestions.

Bé. Potser m'he estès una miqueta massa, són reflexions –ja veuen–, a vegades, poc acadèmiques, però que a mi m'amoïnen i que penso que, malgrat que siguin col·laterals, poden ser fonamentals. Voldria dir, finalment, que moltes d'aquestes afirmacions... –i això potser ho hauria d'haver hagut de dir al principi, però, bé, ho dic ara–, moltes d'aquestes reflexions que he fet avui, aquí, les vaig fer fa uns quants mesos, en un dinar amb la Muriel Casals, precisament, i volia, doncs, precisament, traslladar-les avui aquí, ja sé que són, potser, unes reflexions que tots vostès o alguns de vostès també compar-

teixen; són reflexions, potser, més de carrer i no tant del món teòric i el món de l'acadèmia, però, al capdavant, a mi m'amoïnen extraordinàriament i això vol dir que demanen un sobreesforç.

I és el que és la meua paraula, la paraula final, eh?, aquest sobreesforç que, probablement, haurem de fer tots plegats per tirar endavant aquest procés constituent.

Moltíssimes gràcies.

El president

Gràcies, doctor Jordi Matas, per les seves aportacions. Passarem, ara, al torn de paraules dels ponents. El senyor Nuet, de Catalunya Sí que es Pot, farà les preguntes i consideracions pertinents.

Joan Josep Nuet i Pujals

Gràcies, president. Bé, en primer lloc, agrair al senyor Jordi Matas la seva presència. Ja, al principi, deia una cosa que sembla una obvietat, però jo crec que en la mesura que van passant compareixents, sembla que és certa, no?, que amb cada compareixent anem posant una petita pedra d'aquesta paret que anem construint, amb què anem definint què és el procés constituent i què l'ha d'omplir, no? I ell deia una cosa, deia: «Bé, alguns ponents anteriors han explicat models teòrics, amb els quals, d'alguna forma, doncs, en gran part, compartim. Ara, a vegades, el que cal és veure on hi ha les esclatxes, en aquest mur que estem construint, perquè és important veure, d'alguna forma, on podem tenir problemes si no els detectem.»

Vostè deia una cosa, una frase –de les moltes coses que ha dit i comparteixo–, que deia: «Si no hi ha cohesió social, el procés constituent trontolla.» I també deia una cosa: «El procés constituent és una oportunitat, perquè vol dir que una part del país que pateix aquesta, podríem dir-ne, manca de cohesió social pot trobar en el procés una forma i una fórmula de dir quin país vol. I, per tant, de buscar aquesta major cohesió social, però, al mateix temps, és un problema, perquè vol dir que aquesta manca de cohesió social els pot allunyar i els pot, fins i tot, confrontar si el procés constituent no compta amb ells i amb elles.» Eh?

Per tant, és un tema complex, però que està ple d'oportunitats i de perills si no se sap fer bé. Ho torno a repetir: si el procés constituent no és conscient en quin context es dóna..., no es dóna en qualsevol context, evidentment; es dóna en un context de mobilització nacional sense precedents històrics, eh?, per volum, pel que ha significat, per la crisi del que ha estat l'estat de les autonomies; però, per un altre cantó, també es dóna en un context social de crisi econòmica, social i política, sense precedents des dels darrers..., des de l'època de la transició política.

Per tant, és molt important, això; vol dir que el procés ha de tenir en compte fer-se seva aquella part de la societat que se sent especialment, en aquest moment, descohesionada, per múltiples circumstàncies; per exemple, gent jove, no? –ho deia abans–, que recela del model polític i de la qualitat democràtica.

Per tant, a mi és una idea que m'apassiona, no? Perquè alguns defensem que el procés constituent és una oportunitat. Em quedo, en primer lloc, amb això, evidentment; però, en segon lloc, si el procés no té en compte, ho repeteixo, aquesta part de la societat, sortirà coix, i, per tant, pot fracassar, eh? I això té més a veure o va més enllà dels conceptes de pertinença, per exemple, o dels conceptes d'identitat, que són part dels debats que hem tingut en el debat nacional, no?; va més enllà; també van amb la cohesió del país, amb la integració d'un seguit de gent que durant la crisi és especialment vulnerable i feble, no?

Per tant, bé, podria dir moltes més coses, però crec que aquesta reflexió, d'alguna forma, ha posat una miqueta el dit a la llaga d'una cosa que si no la tenim en compte vol dir que difícilment el procés constituent pot ser exitós.

Moltes gràcies.

El president

Gràcies, diputat Nuet. Té la paraula la diputada..., la vicepresidenta, que deixa el seu lloc i..., la Gabriela Serra, li farà les seves reflexions i preguntes, si s'escau. Gràcies.

Gabriela Serra Frediani

Primer de tot, un munt de gràcies, professor Matas; moltes gràcies per estar aquí i pel que ens heu estat compartint, no?

Hi ha un tema que em preocupa molt, eh?, i no hi havia caigut, i ho dic de veritat, i és quan vostè ha dit que el 80 per cent dels nostres joves no estan satisfets amb la democràcia que tenim; no em sorprèn, però em sorprèn la quantitat, allò del 80 per cent.

Entre d'altres coses, perquè si parlem del 80 per cent de joves, vol dir que, entre d'altres coses, parlem d'un 80 per cent on el concepte d'història, el concepte de vinculació i de tota la trajectòria que els últims anys hem tingut altres generacions, doncs, no tenen perquè estar tant presents. I, per tant, estem parlant d'un altre marc, fins i tot, d'intervenció i de sensibilitat política; no partidària, sinó política, no?

Estic d'acord també amb el que em sembla que ha plantejat vostè molt bé, recollint algunes de les coses que planteja Reinicia, no?, en tant que els debats han de ser sectorials, territorials, etcètera. Ara bé, no sé si estic d'acord amb vostè quan parlem de la capacitat que les decisions siguin vinculants. M'explico. Nosaltres som –nosaltres, vull dir la CUP - Crida Constituent– de l'opinió que el procés participatiu s'ha de moure en diferents espais i nivells, i això és la pregunta que li vull fer.

Estem d'acord que el que nosaltres entenem i diem com a fòrum social constituent, que seria una imatge una mica semblant al que podia haver sigut el cas islandès, en el sentit que és un fòrum d'una sèrie de persones, és un punt d'arribada on participen gent, persones, organitzacions que han participat prèviament en aquests debats territorials, o en aquests debats sectorials, i on aquest fòrum social, o convenció social –diguin-ne..., no, no és un problema de nom, és un problema de la figura–, on aquesta concentració, per dir-ne d'alguna manera, de gent que sí que ha participat amb un màxim d'informació, amb un màxim, dintre de les possibilitats, de temps, amb una capacitat de verificació i de comparació, poden tenir algunes decisions, creiem que poden tenir unes decisions, precisament, que es posin a consulta –ara sí–, no amb una macroenquesta a la ciutadania, sinó amb un procés de consulta, diríem, quasi referèndum.

Què vull dir amb això? Vull dir que nosaltres estem parlant no d'un procés on triem tres-mil, quatre-mil persones, sinó d'un procés de consulta que s'obre al conjunt de la població. I el que s'obre al conjunt de la població, òbviament, no són cada un dels ítems i dels articles de la constitució, sinó que són grans blocs. Vostè me'n parlava d'alguns i jo n'hi poso alguna..., per exemple: vol que la defensa de Catalunya sigui armada o no armada o mixta? No? Que faci algun tipus de consulta que no té perquè ser contraposada, sinó que poden ser diferents i amb altres alternatives, no?

Per què? Perquè és cert que en el procés de fòrum de convenció no és la totalitat del poble de Catalunya el que participarà, però hi participarà una part, la part, possiblement, més sensibilitzada; la part, possiblement, que conegui més els temes; la part, possiblement, que tingui un nivell d'interès i que hagi sigut capaç –i permeti'm l'expressió perquè m'agrada molt– de seduir-los. Ara bé, en aquest segon moment, on fem una consulta referencial sobre no els grans temes –territorial, energètic, estructura d'estat, etcètera–, ja tenim un altre nivell de participació.

I, finalment –finalment–, això ha de revertir en unes eleccions i en un referèndum d'una constitució, que sí que és referendària, amb la qual cosa tenim tres moments de participació, que són tres moments de participació diferents –quantitativament i qualitativament, perquè el nivell d'implicació directa és diferent–, però que el resultat sí que ens dóna quelcom més semblant al fet que puguem tenir una constitució que puguem dir que ha sigut el resultat d'un procés participatiu, divers i variat del conjunt de la població o d'una gran part de la població catalana, no?

Per tant, el tema vinculant, vinculant d'aquesta manera, en fases, a nosaltres ens semblava punyent, important, per què? Perquè, precisament, si volem recuperar el concepte de democràcia, si volem retornar confiabilitat a la ciutadania, no és més que fent creure que el seu procés de «democràticitat» és vinculant, i és participatiu, perquè, si no, per tornar-los a consultar..., ai, per tornar-los a cridar per a no sé sap què, en aquest cas, em remetria novament a l'experiència islandesa que va ser frustrada, malament anirem. Vull dir, la gent, pensem –ho penso, no?– que es pot implicar sempre que cregui que la seva opinió, o la seva deliberació, o el seu posicionament té al-

gun sentit, que en algun moment i en algun grau serà vinculant amb el producte final que surti.

Pregunto.

El president

Gràcies, diputada Serra. En absència del Grup Popular, per Junts pel Sí pren la paraula el senyor Lluís Corominas. Moltes gràcies.

Lluís M. Corominas i Díaz

Que no és substitutiu, eh?, això, que acaba de dir, senyor president. Vull dir, ho ha dit d'una manera que sembla que substituïm l'absència del Partit Popular, no va per aquí això, eh? (*Rialles.*)

El president

No va per aquí, no...

Lluís M. Corominas i Díaz

Bé, en tot cas, també, molt agraïts per la intervenció del doctor Matas. De les tres vessants –la social, la política i la participativa–, tres reflexions, també. Una primera respecte a la vessant social, això de tenir present el context, importantíssim de cara a tot el que estem fent, eh?, fins a quin punt... –i seria una pregunta més que una reflexió–, fins a quin punt la societat en què estem, i de la manera que ha evolucionat tot en aquests quatre darrers anys, és permeable a la societat que no ha estat atenta al procés, o inclús la part que ha pogut percebre del procés l'ha incomodat, i és permeable al que farem a partir d'ara.

És a dir..., o si hi ha alguna fórmula... –per entendre'ns, des d'un punt de vista ja més sociològic, més dels processos de participació–, perquè aquesta part que no ha volgut participar, des d'un punt de vista del compromís amb un procés que es vegi útil en aquesta vessant que vostè mateix deia que és la transformació social, i per tant, per la inclusió, per la justícia social... –aquí tenim una certa frustració del que s'ha fet fins ara–, perquè es vegi útil, precisament, per transformar a millor.

I, per tant, la pregunta seria aquesta, no?, dir, d'alguna manera de quina manera es pot acostar aquesta part de la societat que possiblement del procés fins ara, doncs, està molt empès per aquelles persones que segurament tenen un nivell de convenciment d'entrada molt alt i algunes més, però els que d'alguna manera hi han arribat per la via de la transformació social són quantitativament menys.

De la reflexió més..., de la part política, és clar, s'ha parlat de planificació, de coherència i de consens *versus* improvisació, incoherència i discrepància, i afegiria provisonalitat, demagògia i càlcul tàctic. Estem en un moment tant convuls a nivell polític, en general, però també aquí, al nostre país, que combinar aquestes tres variables de planificació, de coherència i de consens, de vegades hi esmercem pocs esforços, i és més una reflexió en veu alta, anem directes al contingut i, de vegades no aixequem prou el cap per planificar, per destinar temps als consens i a la coherència.

I, per la tercera part, per la part de la participació, nosaltres valorem molt l'aportació que ha fet Reinicia a través de la convenció cívica catalana, i totes les aportacions que s'han fet. Precisament, per això el que intentem és que això no quedi en no-res, sinó que metodològicament sigui acceptat per la majoria dels que participem en tot això; perquè, d'entrada, les legitimitats a l'hora d'iniciar aquests tipus de processos, també participatius, si no són acceptades per la majoria dels actors, estan sempre condemnades al fracàs.

I, per tant, també, doncs, com a opinió també i dintre d'aquesta valoració molt positiva del que ha fet Reinicia, i totes les aportacions que s'han fet, però, també amb un petit «però» que si no som capaços que això sigui acceptat majoritàriament, això no té un bon final.

I dintre d'aquesta part de participació, també, és que el debat entre com passem del final d'aquesta part participativa, quantitativament alta o no, a l'àmbit parlamentari, si a través d'una enquesta, que és una aportació que fins ara no havíem tingut i que, en tot cas, ens la quedem com a proposta, una macroenquesta que sigui realment, doncs, molt fiable i molt seriosa des d'un punt de vista de qui ens estem dirigint i què opina aquesta societat a la qual ens dirigim.

Dintre d'aquest debat hi ha una part que..., bé, que és veritat que no podem obviar, que és com arribem a molta més gent, des d'un punt de vista d'informació, perquè l'opinió després sigui al més formada possible. I dintre d'aquest procés de participació, en què quantitativament sempre és poc, també hauria d'anar paral·lel i, doncs, també és una pregunta de reflexió, de com també alhora fem pedagogia, més enllà de la gent que ha anat seguint el procés, perquè després, a l'hora d'opinar, doncs, es pugui ser molt més, d'alguna manera, molt més legítimat tot el que s'hagi fet fins a aquest moment.

I, evidentment, acceptar, doncs, el repte d'això del sobreesforç tant com puguem.

El president

Gràcies, diputat Corominas. Doctor Matas té l'estona que vulgui per contestar, si us plau.

Jordi Matas Dalmases

Bé, doncs, molt breument. Si un cas, respondré per ordre. En primer lloc, al diputat Nuet. Bé. De fet, el que he fet és una observació i una opinió sobre el que hauria de ser aquest procés constituent, que jo comparteixo totalment i que probablement la meua primera part de la intervenció ha anat en aquesta direcció, ha anat en la direcció de convertir aquest procés constituent en una oportunitat, en una oportunitat per fer una sacsejada extraordinària; una sacsejada que probablement reclama la societat i una sacsejada que també les dades ens demanen que s'hagi de fer.

I en aquesta sacsejada és on segurament ens retrobarem amb moltes persones que estan a la més absoluta inòpia, eh?, però no una inòpia volguda, eh?, sinó una marginació, doncs, del sistema, i els podrem recuperar. I aquí ho enllaço només amb una des les qüestions que ha comentat el senyor Coromines, en el sentit de dir: «Home, efectivament...» És a dir, la utilitat del procés constituent pot ser també aquesta utilitat. És a dir, no només la finalitat de fer, doncs, una reflexió sobre el futur de Catalunya i un document, eh?, que ens digui quin és el model de societat que volem per a Catalunya, i el model institucional, i el model polític, i el model econòmic, sinó també tot un procés que ens ha de generar una major participació d'individus que..., per tant, atreure'ls, atreure aquests individus, que si no es fes aquest procés seguirien amb la seva marginació social.

Amb això vull dir que..., jo ho deia abans: els partits polítics, suposo que perquè són una eina que jo considero encara molt útil, els partits polítics –tot i que estan en hores baixíssimes i, sobretot, hi ha molta gent que no els fa ni cas i que consideren que això és una relíquia del passat–, jo crec que la feina que poden fer els partits polítics, en aquests moments, aquesta feina de –la paraula no..., potser s'ha dit massa vegades, eh?– pedagogia, però, en tot cas, de formació, de transmissió de valors, de transmissió d'objectius; però que primer demana un debat intern dins dels partits polítics, cosa que no sé si s'està fent, eh?, aquest debat intern, i que seria molt necessari, i que em consta que hi ha militants de partits polítics que enyoren vells debats ideològics i vells debats de propostes, i que convindria, doncs, potser, sortir d'aquest estat de somnolència partidista que crec que, en general, estem immersos... Doncs, bé, els partits polítics també poden fer aquesta feina de mirar d'atreure determinats sectors, que sabem quins són; sectors que en aquests moments no hi participen i estan absolutament..., vaja, no tenen cap tipus de confiança en qualsevol tipus d'iniciativa política, etcètera.

Per tant, jo crec que és, efectivament, com deia el senyor Nuet, una gran oportunitat. I espero que quan es plantegi el procés constituent, es plantegi d'aquesta manera: com una gran oportunitat per revertir totes aquelles dades a les quals feia referència abans. Perquè, a vegades, sembla que estiguem instal·lats en una espècie de fatalisme, d'inevitabilitat de la desigualtat social; sembla que, oi?, no hi ha res a pelar, «ho sento molt, ho hem d'acceptar de manera, doncs..., amb el cap cot i què hi farem». No, no..., aquí es poden fer moltes coses i probablement es tracta de demostrar que un procés constituent pot ser una extraordinària oportunitat per revertir segons quines situacions socials.

Pel que deia la diputada Gabriela Serra..., a veure, jo no dic que aquests processos participatius, en fi, serveixin, allò, només per remenar l'olla de la participació. Penso que és bo, i ho he dit en diverses ocasions: és absolutament necessari que un procés

constituent, sobretot amb la conjuntura i el context social que tenim en aquests moments, prevegi una fase de participació popular. I aquesta fase de participació popular sigui una veritable fase de discussió, de debat sobre qüestions que afectaran el futur de Catalunya. I jo podria estar d'acord amb aquesta vinculació, però no en el sentit de dur a terme, fil per randa, allò que es decideixi en aquests fòrums de discussió, sinó en el sentit d'influir i de condicionar el debat posterior, que realment serà el debat definitiu sobre el futur d'una constitució.

I jo no dic que allò de dir: «Bé, mireu, participeu, però com que no ens agrada allò que heu acabat de decidir, em sap greu, però no us tindrem en compte.» O, fins i tot: «Participeu –participeu–, però com que no representeu la societat, tampoc us tindrem en compte, perquè no sou una representació de la societat.» Ara, el que sí que hem de ser conscients és que és un fòrum de participació, més gran o més petit –com més gran sigui, millor–; però un fòrum de participació no es pot pretendre que sigui la veu del poble, de tot el poble. Llavors, crec que, efectivament, ha de condicionar, ha d'influir, i, si aquesta és una influència per a futurs referèndums, doncs, aquesta seria, en fi, una proposta que..., els referèndums, jo els veig amb bons ulls. Però també podria ser una influència i un condicionar un parlament que té com a encàrrec l'elaboració i la redacció d'una constitució, eh? Per tant, també, des d'aquesta perspectiva, la influència de la participació ciutadana es pot tenir en compte.

Molts dels consells ciutadans es tenen en compte per a això. A veure, jo, en aquests moments encara... –i aquí, el Parlament, n'haurà de fer la feina de seguida, però–, encara sóc president de la Comissió de Control de la Llei de Consultes Populars no Referendàries, i com a president de la comissió de control... –ara ja som quatre gats, eh?, perquè han plegat ja gairebé tots; ara en quedem quatre, tal qual, només en quedem quatre, i, per tant, ja no en podem quedar menys, perquè llavors ja sí que hem de dissoldre la comissió–, però hem anat atenent consultes populars. Se n'acaba de fer una a Cervelló, ara n'hi ha una a Tortosa, pendent, i tot això ho hem anat... La setmana passada estàvem reunits tota la comissió de control.

És a dir, jo valoro extraordinàriament totes aquestes consultes populars i tota aquesta participació popular, i crec que això, precisament, podria ser un dels incentius per mirar de revertir també aquesta, a vegades, passivitat social, eh?, en què ens trobem. I així són consultes que no tenen caràcter vinculant; però, home, és el que deia abans: «El que no pot ser és muntar una consulta, que et diguin una cosa i després te la saltes “a la torera” i decideixes justament el contrari.»

Per tant, consultes sí, amb informació exhaustiva i amb totes les característiques que he dit abans de la informació, també, i que tinguin un grau elevadíssim d'influència i que condicioni decisions futures per a aquells que realment les han de prendre, les decisions, també –també–, hi estic absolutament d'acord.

Per tant..., és a dir, no voldria que se m'interpretés com que no valoro prou la participació ciutadana; al contrari, eh?, la meva valoració és altament positiva, de la participació ciutadana. Per això vull vetllar perquè es faci bé aquesta participació, per donar-li el màxim de valor possible.

No sé si m'he deixat alguna pregunta, senyor Coromines? Perquè em sembla que m'ha fet una tercera pregunta i ara no recordo exactament... (*Veus de fons.*)

Bé, no és fàcil –no és fàcil. I aquest segurament és un dels principals dilemes que hi ha quan es munta un procés de participació. Però aquí jo oferiria una informació que arribés per múltiples canals. I, en els processos de participació, a vegades, es tendeix massa a restringir els canals d'informació. En aquí jo sí que veig clar –i no sé quin dels tres ho ha dit– que aquest hauria de ser, en el cas del procés constituent, un procés de participació ciutadana absolutament al marge dels partits polítics. Altra cosa és que els partits hi estiguin d'acord, que els partits el vegin amb bons ulls; però que no hi hagi un control, una direcció, un vistiplau dels partits: «Ep, mireu, si no us donem el vistiplau, ja podeu fer tantes reunions com vulgueu, perquè no en farem ni cas.» Home, això, francament, seria, doncs, encara fer més gran la muntanya d'una de les qüestions que jo he criticat de la dinàmica política actual.

Per tant, ampliar al màxim les fonts d'informació i sobretot *com*, no *qui*, sinó *com* es dona aquesta informació. Crec que el *com* és un dels elements que costa més en els processos participatius.

No obstant això, més enllà d'aquests processos participatius concrets per decidir qüestions també particulars, penso que aquí hauríem d'anar una miqueta més enllà i aprofitar també l'avinentesa del procés constituent per enfortir, si és que podem enfortir-ho... –perquè realment les mobilitzacions populars que hi ha hagut a Catalunya en els últims anys han estat espectaculars, però–, si podem encara enfortir més mobilitzacions populars, ara, per un procés constituent, del qual m'agradaria acabar dient això: que és absolutament urgent –absolutament urgent. Jo crec que s'hauria d'agilitzar tot molt més, hauríem d'anar molt més ràpid; no vull dir ara que tenim pressa, però sí que hi ha molta gent que té la pressa del dia a dia –del dia a dia– i de la misèria quotidiana. I, per tant, això ja és una pressa que, en fi, que estem parlant de mínimes condicions humanes. I a vegades no ens en fem al càrrec.

Aquest matí, quan feia classe als meus alumnes, jo els deia: «Mireu, aquesta tarda vaig al Parlament. No ho sé..., alguna idea? Algun suggeriment?» I una mica la idea és aquesta, la idea és d'adornar-nos, eh? –en aquest entorn tan meravellós que tenim–, doncs, d'aquest dia a dia i que moltes de les qüestions que es fan en comissions com aquesta i en el Ple del Parlament són absolutament fonamentals per a molta gent que ni tan sols sap que existeix aquesta comissió, i ni tan sols sap que existim tots nosaltres, eh? Per tant, adornar-nos d'això, i ser conscients d'aquesta responsabilitat..., anava a dir «que tenim», però, en tot cas, que tenen vostès com a representants del poble de Catalunya.

Crec que en el marc d'aquesta comissió convé, doncs, dir-ho, amb fermesa i amb veu ben alta.

El president

Molt bé; gràcies, doctor Matas. Li agraiem profundament la seva intervenció, que segur que farà reflexionar i debatre als ponents, que és el nostre objectiu.

Si us sembla bé, fem cinc minuts de repòs i després continuem amb la participació del doctor Antoni Abat Ninet, eh? (*Pausa.*)

Moltes gràcies.

La sessió se suspèn a un quart de cinc de la tarda i quatre minuts i es reprèn a un quart de cinc i tretze minuts.

El president

Molt bé. Iniciem, de totes maneres.

Compareixença d'Antoni Abat Ninet, catedràtic de dret constitucional de la Universitat de Copenhaguen

357-00063/11

Molt bé. Doctor Antoni Abat, moltes gràcies per la seva presència. Ens fa molt de plaer haver-lo convidat, vostè sap que va ser per consens dels grups de Catalunya Sí que es Pot, de Junts pel Sí i de la CUP, o sigui que és aquí amb totes les garanties de l'atenció que rebrà. Ho farem com abans. Vostè projectarà les seves idees mitja hora, li faran les preguntes que calgui, contestarà, i així acabem el torn, més o menys.

Pot iniciar ja el seu torn de paraula. Moltes gràcies.

Antoni Abat Ninet (catedràtic de dret constitucional de la Universitat de Copenhaguen)

Primer de tot, moltes gràcies, és realment un honor i un orgull, per a mi, ser al Parlament del meu país. I vull agrair a les persones que han possibilitat, doncs, que jo sigui aquí. A més a més, si em permeten, també és emotiu, perquè em dic Ninet i fa quatre generacions..., el meu besavi, quan va proclamar la independència de Catalunya des del balcó de l'Ajuntament de Sabadell, doncs, va tenir conseqüències fatals posteriorment, i el van afusellar. Aleshores, emociona que quatre generacions després, doncs, un Ninet torni a ser aquí parlant del que parlava el meu besavi. No sé si és una cosa positiva o no, però, com a mínim, demostra que els catalans, doncs, hi som..., hi persistim, vaja. (*Veus de fons.*) No..., espero que no, vaja. (*L'orador riu.*) Espero que no. Doncs... (*Veus de fons.*) *L'orador riu.*

Bé, la meua compareixença..., si no vaig errat, em sembla que és avui l'últim dia que hi ha compareixences i, per tant, intentaré dir quelcom que..., espero dir quelcom que els sigui nou, que no hagin sentit abans, tot i que és complicat veient l'elenc de persones que han participat i el nivell que tenen... Però, en qualsevol cas, intentaré estructurar la meua compareixença, bàsicament, en una sèrie de punts. Alguns d'aquests són crítics, però sempre des d'una perspectiva molt positiva; el fet de viure a l'estranger fa que les coses es vegin potser amb un prisma diferent i amb certa distància, però, alhora, és això..., que et sents més a prop i més al costat de la gent del país. És a dir que tota la crítica que vostès puguin sentir és, en qualsevol cas, molt, molt constructiva i positiva. I, possiblement, estaré errat, és a dir que vull que consti clarament, doncs, aquest tarannà de constructivisme i positivisme que vull inferir.

Primer, volia fer esment a un punt. Quan parlem del procés constituent, i vistos els documents que han fet suport del que se'n diuen «el full de ruta» o «el procés», es fan servir de manera polisèmica. Veig que parlen de «procés constituent» com el procés de redacció, de generar una constitució, i, alhora, el procés constituent cap a una república independent, no? Òbviament, són dues coses diferents, si bé és cert que molts països ho han fet coincidir, i la constitució, com deia Kohlberg, és la *Verrechtlichung*, una paraula molt estranya en alemany, però que vol dir la *juridificació*, és el document jurídic que dóna vida a un estat. I, per tant, si bé tenen algun nexa, són dues qüestions diferents. I m'adreçaré als dos conceptes de manera molt ràpida, però que quedi clar quines són les diferències que hi han i de què estem parlant.

Primer, vull parlar del que seria el procés constituent cap a una república catalana. Jo entenc, i amb persones que són estudioses de processos constituents arreu del món, si hi ha quelcom en què estem d'acord és que cada procés és únic, i aquesta unitat li dóna una especificitat a cada procés, que, alhora, com deien abans, en la intervenció anterior, són oportunitats, però també són reptes.

És clar, hem de situar-nos a Catalunya, en un estat..., no en un estat, en unes institucions de l'Estat, o amb unes determinades persones a l'Estat que actuen amb certa hostilitat i utilitzant les eines que tenen per tal de no permetre, si se'm deixa dir, fins ara, que el poble de Catalunya es pugui expressar sobre el seu futur polític, com hauria de ser. això s'ha de tenir en compte. És a dir, tenim un estat que el tenim en contra, i això marca, entenc jo, el procés constituent cap a la constitució d'una república catalana.

En aquest sentit, sóc molt crític amb totes aquestes declaracions que fan de desobediència, des del Parlament, que les entenc. Certament, entenc els motius, entenc el perquè es fan, però em semblen una equivocació, em semblen un error, tant des del punt de vista jurídic com des del punt de vista de..., des de qualsevol punt de vista. És a dir, no entenc la tàctica i la intel·ligència que hem de tenir a l'hora de dur a terme aquest tipus de procés fent aquestes declaracions grandiloqüents de «desobeïrem», «desobeïrem», primer de tot, perquè correm el risc de fer... És a dir, entenc que és millor fer i no dir, i no dir perquè correm el risc de no fer. Aleshores, amb aquestes declaracions, incidim en això.

A més a més, entenc que s'hauria de dir i quedar clar que quan es diu «desobediència» s'ha de dir que es vol desobeir una interpretació parcial i esbiaixada de l'ordenament jurídic espanyol. És a dir, ni tan sols de la legalitat espanyola. I, a més a més, aquí entrem en una dinàmica encara molt més gran. Perquè? Perquè hi ha un debat obert sobre la supremacia de la llei, on es contraposen els tractats internacionals i les constitucions nacionals, i enlloc, a la Unió Europea, li diran que els tractats de la Unió Europea són inferiors en rang jurídic a les constitucions dels estats, etcètera. Per tant, jo, aquestes grandiloqüents declaracions de desobediència, personalment, les desconsello.

Com entenc que hauríem de fer un procés de constitució cap a la república catalana? Entenc que s'ha de fer mitjançant una declaració d'independència. Una declaració d'independència que estaria fonamentada en el 48 per cent dels vots de les darreres eleccions, que s'ha dit que eren plebiscitàries, a més a més, amb una majoria absoluta de diputats al Parlament de Catalunya, que donen, doncs, una certa aparença de legitimitat per declarar la independència del país. Entenc que 48 per cent no és el 51, però també han d'entendre que si comparem el 48 per cent a Catalunya, amb els resultats de

les eleccions que van haver-hi a Escòcia, o les dues que van haver-hi al Quebec, que van provocar els referèndums, a Catalunya hi havia més vot i hi havia més recolzament.

No és el mateix demanar un referèndum que declarar la independència, certament. Però, si llegim l'*advisor opinion*, l'opinió del Tribunal Suprem del Canadà sobre el Quebec, hi ha un punt que entenc que és elemental, que diu que quan les dues parts s'han d'obrir a negociar, i si una de les dues parts no negocia, això ha de quedar reflectit a l'hora de reconeixement internacional. El que ve a dir, al final, és que si..., en un escenari de bloqueig com el que tenim a Catalunya, això legitimaria aquesta passa. Tampoc hem d'oblidar, entenc jo, que el referèndum que es va produir a Escòcia, va ser després que es plantegés per part de Salmond, del Partit Nacionalista Escocès, que es faria tant si sí com si no –és a dir, de manera unilateral–, i aleshores va ser quan el president Cameron va reaccionar i va donar el vistiplau a la celebració del referèndum. Però, és més, no només hi va donar el vistiplau, sinó que, a més a més, va determinar la pregunta..., és a dir, clara, amb dues possibles respostes, i que va venir..., per part de Cameron, és a dir, no va ser el mateix Salmond qui ho va proposar. Jo entenc que aquestes experiències ens podrien donar algun tipus de bagatge per reflexionar sobre el procés a Catalunya, però, a més a més, entenc que després d'aquesta declaració d'independència, que l'entenc legitimada, el mateix dia s'hauria de convocar un referèndum d'independència, perquè s'ha de ratificar per part del poble el pas donat a la declaració. I dic «ratificar» perquè seria un referèndum referendatari, ratificatori, com va passar en alguns països de l'Europa de l'Est.

El concepte de «democràcia directa», suposo que s'ha dit... –de fet, ho he sentit en la compareixença anterior–, és un element fonamental en tot el procés català; jo el definiria com un element d'identitat constitucional i constituent a Catalunya i, per tant, si bé no és una obligació..., si bé no és un requeriment per part de la legalitat internacional que hi hagi un referèndum sobre la declaració d'independència, entenc que, vist el caràcter popular i vista la vessant democràtica directa, la mobilització que hi ha hagut a Catalunya, és inconcebible que una declaració del Parlament no sigui referendada pel poble. Certament, això s'hauria de fer al mateix moment, perquè hem d'entendre –o almenys al meu parer– que el temps..., com més temps donem a l'Estat espanyol, més temps té per reaccionar a qualsevol tipus de moviment que vagi en direcció cap a la consolidació de la república catalana. Això jo crec que seria, més o menys, del que hauríem de parlar sobre el procés constituent envers la república catalana.

Quant al procés constituent en si, i analitzant els documents que es diu que han format el full de ruta, hi ha una..., hi torno a incidir, perquè em sembla que és fonamental: l'autoexigència, que entenc que és correcta, d'uns estàndards democràtics que diuen «altament exigents». Hi torno a insistir: no és un requisit per part de la legalitat internacional. Per dir-ho d'una altra manera clara, és a dir que hi hagi un recolzament democràtic molt fort no assegura el reconeixement internacional, però a la inversa tampoc, es a dir, que no n'hi hagi tampoc... –sembla paradoxal, però és així–, tampoc afecta al reconeixement internacional. Hi insisteixo, perquè quedi clar, i torno a dir-ho, que entenc, i és inconcebible, però s'ha de saber de què parlem i quin és, a efectes del reconeixement internacional del procés de secessió de Catalunya, el rol que té, com s'hi involucra la democràcia directa.

Després hi ha un element que a mi realment em sobta, és a dir, quan parlem del procés constituent parlem –si no vaig errat, pel que he llegit i pel que he sentit– de la redacció de la constitució catalana. És a dir, no entenc per què... –i potser vaig errat, perquè no he vist totes les compareixences–, però, no entenc per què no es parla, com ha passat en altres processos, d'una constitució o una declaració constitucional transitòria; és a dir, en el període transitori, que té un principi i té un final, hi ha una carta que té..., o una declaració, o una norma, que té un valor constitutiu, constituent, que consta de 10 articles, o 12, o 7 articles, només tècnics, que el que fan és assegurar-se que el període transitori, fins que es consolidi el nou estat, doncs, quedi regulat amb les garanties màximes, com, per exemple, la protecció de les minories, els drets fonamentals de les persones, etcètera. No entenc per què això no ha sortit encara a debat, si més no, el que jo conec, i sí que es parla ja del contingut d'un procés constituent, de la constitució de Catalunya, etcètera.

Quant a altres aspectes que sembla que són de bastant interès, són alguns escenaris en dret comparat, és a dir, si parlem del moment del procés de redacció de constitució i com s'hi involucra..., com s'hi hauria d'involucrar la democràcia directa, he tingut la sort de participar-hi, com a *advisor* –perdonin-me, no em surt la paraula en català– d'alguns dels processos que s'estan produint novament a Islàndia, també a Irlanda. I, certament, com deia la compareixença d'abans, hi ha certs problemes a l'hora de la participació directa, no és el mateix..., dels ciutadans. No és el mateix parlar amb un document ja escrit, que redactar un document en un full en blanc; la situació és totalment diferent. Haig de reconèixer que en aquest país hi ha experts i projectes que ja han desenvolupat textos constitucionals que trobo que són altament valuosos, que en trobo que podrien ser base per encetar debats sobre el contingut de la constitució i entenc que podrien ser base per fer el que seria un primer *draft* constitucional, una primera proposta sobre la qual es podria discutir i es podria debatre a nivell més ampli, veritat?

També, com he dit anteriorment, hi ha..., es parla, es diu..., de la possibilitat de fer un referèndum, i hi ha certs partits, i tant de bo així, no?, suposo que tothom estem d'acord en això..., amb un cert nou escenari que permetés un referèndum a Catalunya, doncs, pactat, col·laborat amb l'Estat espanyol. Tant de bo –tant de bo– fos així, jo tinc la mateixa informació que té la resta de ciutadans de l'Estat i, òbviament, és a dir..., però mentre això no passa, el procés ha de continuar, s'ha d'entendre. I, hi insisteixo, i torno a dir-ho, que el detonant a Escòcia va ser quan el Parlament o el Govern escocès es va posar ferm i va dir que el referèndum es faria i va obligar a acceptar el Govern britànic la celebració del referèndum.

Als estats, tot i que cada procés de secessió és únic, els escenaris de col·laboració sempre existeixen, tard o d'hora, per molt enfrontades que semblin les posicions, arriba un moment en què han de col·laborar; arribarà un moment en què l'Estat espanyol s'haurà de seure amb la república catalana o com es digui; com Sèrbia està negociant amb Kosovo, i tinc l'exemple..., hi han molts exemples, hi ha l'exemple de les matrícules; com Ucraïna està negociant amb Rússia, tot i el que ha passat ara, l'incident d'Eurovisió, però, bé, han negociat i segueixen negociant. I és un escenari que també passarà aquí a l'Estat espanyol i passarà a Catalunya. És a dir, tard o d'hora hauran de col·laborar, s'hauran d'asseure i hauran de parlar. El que passa és que, és clar, no és el mateix parlar amb una comunitat autònoma, no és el mateix parlar amb una entre disset i dues ciutats autònomes, que parlar de vis-a-vis. I això ho sabem tots. I fins que no es faci aquest pas –i per això parlava de la declaració d'independència–, no sabrem com reaccionarà la comunitat internacional, però l'Estat espanyol haurà de reaccionar d'una manera determinada, ics, en un moment concret, i ja veurem com evoluciona aquesta reacció.

Les cartes canvien, l'escenari és diferent, i no hem d'oblidar també una cosa: el reconeixement internacional –i ara penso en la Convenció de Montevideo– no atorga la capacitat d'estat, no atorga la condició d'estatalitat, eh?, és a dir, la condició d'estatalitat no depèn del reconeixement internacional. A més a més, el no-reconeixement internacional tampoc és per sempre, no és *ad perpetuam*, ja ho veurem. Jo, parlant-ne i discutint amb companys d'universitats de l'Estat espanyol, amics meus, doncs, em diuen que, bé, que Catalunya podria ser una mena de Taiwan. Bé, ens ho podem arribar a plantejar, dic jo, no ho sé, dependrà de cadascun de vostès, però, bé, això és un escenari, bé..., jo els deia que no és tan plausible, perquè Catalunya no és Taiwan pel fet que es troba entre França i Espanya, al mig de la Unió Europea, i a ningú, començant per l'Estat espanyol o començant per nosaltres, però també per l'Estat espanyol, li interessa una situació llarga on Catalunya sigui un ens, com deia aquell ministre, que vagava per no sé quina galàxia sideral, o no sé on parava. Però és bastant important saber quina és la nostra situació i ser conscients d'això.

Entenc també que com més retardem la proclamació és pitjor: més eines donem a l'Estat espanyol, més costa, doncs, de realment fer l'acte que caldria i que suposem que s'hauria de donar d'aquí a quinze mesos. També, quan parlem de la creació de..., com en diuen?, de les estructures d'estat, òbviament, hi estic molt d'acord, em sembla perfecte, però, hi insisteixo: si penséssim en un període transitori, aquestes estructures d'estat, com més desenvolupades, millor, però tampoc són tan necessàries en un primer moment, en realitat. (*Pausa.*)

Jo vull simplement insistir, quant al procés constituent, a marcar la diferència entre una constitució, que hauria de ser transitòria i una constitució que hauria de ser definitiva; també vull remarcar que els estàndards democràtics són necessaris, són un element de la identitat constitucional pròpia catalana avui en dia, però que no són requisits a la legalitat internacional i, finalment, doncs, entenc que si el que es pretén fer és un referèndum..., es pretén fer..., el que es vol fer és un referèndum unilateral d'independència i després ratificar-se..., una declaració, i després ratificar-se mitjançant un referèndum, hauríem de tenir o hauríem de començar a tenir els nostres registres propis, és a dir, basant-nos en l'experiència del segon referèndum al Quebec, doncs, amb això i amb el grau de participació i com va anar, amb això ho tenim tot dit. És a dir, una manera de fer-ho, seria, doncs, a efectes exclusivament administratius, establir una mena de carta d'identitat catalana a tot resident de Catalunya i als catalans a l'estranger, per tenir un registre propi i no vinculat exclusivament a l'Estat espanyol.

Moltíssimes gràcies, i quedo a la seva disposició.

El president

Moltes gràcies, doctor Abat, especialment vós que heu vingut de Copenhaguen. Farem el torn de paraules dels diputats. Iniciarà el torn el diputat Nuet, de Catalunya Sí que es Pot.

Joan Josep Nuet i Pujals

Gràcies, president. Bé. En primer lloc, agrair-li molt la seva presència. Bé, vostè sap que aquesta és una comissió una mica atípica, eh?, que té com una de les seves principals virtuts que aquí estem grups i diputats independentistes i no independentistes, en el marc del debat constituent, eh?, que amb el que sí que estem d'acord és que volem un procés constituent i, per tant, estem discutint com fer-lo, intentant acordar, mitjançant el diàleg, metodologies, calendaris i continguts. Aquest és, més o menys, l'objectiu de la comissió, no?

Miri, jo coincideixo en algunes de les coses que deia, en algunes altres, no tant, no? Li posaré alguns exemples. Avui sabem que a Catalunya determinats processos polítics tenen un nivell de suport popular més gran o més petit, fins i tot el que el tingui més petit, també tenen legitimitat, però cada u té el nivell de suport democràtic que té, no? Un: la declaració unilateral d'independència, així, a pèl, en teoria, té menys suport que quan es parla d'independència; una independència que no sabem com hi arribem, però sí que és una posició política que té més gent que la que té una posició que diu que s'hi ha d'arribar d'una forma unilateral a través d'una declaració. I dos: el referèndum, que la independència és una de les seves opcions, té un nivell de suport molt superior que la independència a seques, perquè el referèndum el vol molta més gent, alguna de la qual no vol la independència, però sí que està disposada que es voti si Catalunya ha de ser o no independent.

Jo crec que aquest és un factor que m'agradaria que vostè, en part l'ha valorat, però hi dono una gran importància.

Per què ho dic? Vostè deia una cosa que és certa: l'Estat espanyol no vol, eh?..., l'Estat espanyol, com a estructura de la classe dominant, perquè ens entenguem, l'Estat espanyol té uns governants que en són uns i no són uns altres. Evidentment, tots desitjaríem que hi hagués canvis a l'Estat espanyol, com canvis en el marc de la Unió Europea que permetessin que el debat de Catalunya estigués en unes condicions de debat democràtic millor, eh?, però l'Estat espanyol –abans vostè ho comentava, no?– és una estructura molt potent –molt potent. No és un estat que s'estigui, podríem dir, ensorrant, encara té unes capacitats de plantejament polític com a estat de la Unió Europea, com..., importants, i, per tant, el problema que tenim és que la reacció a la postura catalana és molt potent encara avui dia, eh? Per tant, clar, molts estem plantejant buscar majories democràtiques inqüestionables numèricament, primer, per combatre aquesta resposta de l'Estat espanyol, que en alguns moments arriba en forma de reacció, no només el «no», sinó fins i tot d'un «no» multiplicat, a través de noves propostes recentralitzadores, etcètera, no? Per tant, per a nosaltres és molt important.

Dos: vostè deia una cosa que jo, bé, ho discutiria, no? La comunitat internacional davant d'una DUI tindria la mateixa resposta que davant d'un referèndum majoritari d'independència. Vostè no ho ha dit així, però per a nosaltres no és el mateix. O sigui, no és el mateix guanyar un referèndum, que la independència guanyi un referèndum a

Catalunya –un referèndum, un nivell de qualitat democràtica, etcètera–, i, que, per tant, surt un «sí», del tipus que sigui... –ara ja no em poso en el percentatge, que és un altre debat, eh?, si aquest percentatge hauria de tenir unes qualitats numèriques, eh?, quantitatives o no?–, però no és el mateix que la declaració unilateral d'un parlament, d'uns diputats, en aquesta casa, per exemple, doncs, que han estat triats oficialment per unes eleccions autonòmiques.

Aquest és un debat complex, eh?, però, evidentment, per nosaltres és molt important que com més carreguem la romana en els percentatges que tenen suport democràtic ampli, aquestes postures tindran una capacitat de combat molt més elevades que aquelles que, doncs, tenen percentatges inferiors. Ho torno a repetir, no les menyspreo, ni molt menys, simplement reconeixem que és així, democràticament parlant, no? Per tant, per a nosaltres el referèndum és molt important, sobretot quan en aquest moment sabem que hi han forces polítiques que avui tenen una capacitat de jugar un paper de govern a l'Estat espanyol que en els seus programes porten el referèndum a Catalunya, i que això és un fet innovador en els quaranta anys de democràcia des de la Constitució del 78, no? Per tant, són elements polítics que nosaltres valorem i que els volem, d'alguna forma, deixar sobre la taula perquè m'agradaria també conèixer, per descomptat, la seva opinió.

Gràcies.

El president

Gràcies, diputat Nuet. Diputada Mireia Boya, té la paraula pel Grup Parlamentari CUP - Crida Constituent.

Mireia Boya e Busquet

Gràcies, president. I moltes gràcies, senyor Abat, per la seva intervenció i per estar aquí avui. Jo més que preguntes, que en tinc una, no?, per acabar de desenvolupar una part del que vostè ha dit, són reflexions en tres eixos, no?

El primer sobre la desobediència, això de fer i no dir. Jo crec que és el que estem fent en aquest Parlament. Els setanta-dos diputats que estem aquí, davant d'un escenari de bloqueig sistemàtic, il·legítim i..., crec que ja hem donat signes de no reconèixer ni el Tribunal Constitucional, ni un estat que és «demofòbic», perquè ja hem arribat a uns nivells de violència social i econòmica, no contra el Parlament de Catalunya, que també, sinó contra tota la societat catalana, que no ens permet, no ens dona una altra opció que no sigui la de desobeir, sistemàticament, també, les resolucions que cada divendres adopta el Tribunal Constitucional.

Aleshores, en aquest sentit, sí, estem d'acord a fer i no dir. Que a la CUP - Crida Constituent li agradaria que fos una mica més? Doncs, segurament, també, però en aquest sentit jo crec que la desobediència pot ser més agressiva o menys agressiva, si ho volem dir així, però ja és l'actitud que estem adoptant des d'aquest Parlament i des del Govern de la Generalitat.

Pel que fa al referèndum, clar, és que quan ja l'has demanat tantes vegades i has intentat canviar-lo per una consulta legal, acordada, el 9 de novembre, que ha provocat una sèrie, fins i tot, d'imputats polítics per defensar-la, bé, és que ja no te'l creus, no? Algú l'ha d'autoritzar, aquest referèndum. Nosaltres no tenim la base de dades per poder-lo dur a terme, no? Com vostè deia, una de les coses que caldria fer potser seria aquesta carta d'identitat catalana per poder permetre tenir un cens per fer aquest referèndum. Aleshores, bé, si vostè té alguna idea de com dur-lo a terme des d'aquí, perquè des d'allà és evident que no ens deixaran fer-lo, doncs, serà benvinguda, perquè això és el que hem estat reclamant des de fa molt de temps ja i sempre ens hem donat cops de cap contra una paret.

Finalment, pel que fa a la transitorietat, una de les lleis que es planteja des d'aquest Parlament és, justament, la llei de transitorietat jurídica, no?, o sigui, és aquest, aquesta llei que ha de donar cobertura a tots els ciutadans i ciutadanes de Catalunya en aquest impàs, no?, fins que s'aprovi la nova constitució i es ratifiqui aquesta constitució. No he acabat d'entendre la diferència entre aquesta llei que ja comencem a tramitar i el que vostè proposa d'una constitució transitòria. És a dir, des del meu modest punt de vista, entenc que el que cal fer és dir quines lleis serviran i quines lleis no serviran en aquest impàs, no?, fins a desenvolupar les nostres pròpies lleis. Aleshores, un aclariment sobre com planteja vostè aquesta transitorietat.

Gràcies.

El president

Gràcies, diputada Boya. El diputat Corominas té la paraula.

Lluís M. Corominas i Díaz

Molt bé; gràcies, president. Moltes gràcies, també al compareixent, el senyor, el doctor Antoni Abat, per la seva visió també complementària amb les que han vingut fins ara des d'un punt més d'aquí però des de fora, que això, ja que ho tenim, doncs, que puguem escoltar-vos; si no ho tinguéssim, demanaríem: «Si hi hagués algú a fora que ens veiés, però, des de dintre, doncs, fem-lo comparèixer.» Doncs mira, ja en tenim un, eh?, com a mínim. Per tant, moltes gràcies.

A veure, també, dues o tres reflexions més que preguntes. Bàsicament, el període que estem ara, per a molta gent se'ls planteja, en el moment final d'aquesta etapa del procés, com si fos una espècie de dimensió desconeguda, no?, i el que intentem és precisament posar seguretat jurídica, posar seguretat també des d'un punt de vista de legitimitat social a tot el que fem en aquests moments i també al que s'està plantejant en aquesta mateixa comissió.

Vostè ha dit: «Cada procés és únic.» Sí, i també l'Estat espanyol és únic. Realment l'oponent, l'adversari polític que tenim a l'altre costat, ho hem de dir, part de les institucions, part de les persones d'aquestes institucions –mai el poble d'Espanya com a tal ni les persones, però sí els que el representen en aquest moment–, doncs, ens estan posant la situació molt difícil que fa que a aquesta sensació de dimensió desconeguda en aquesta part del procés, doncs, per a molta gent hi sigui, no?

I, és clar, plantejar la declaració d'independència i l'endemà fer el referèndum, doncs, porta a aquesta part de dimensió desconeguda. La legitimitat del 47,8 d'ara és perquè vam anar a unes eleccions autonòmiques i va anar a votar tothom. Clar, plantejar un referèndum que no vagi a votar tothom perquè la part unionista no té ganes d'anar a votar o senzillament té la facilitat de dir «no hi vaig i em quedo a casa», doncs, és el que també, com a solució és, com a mínim, qüestionable. Evidentment, qualsevol altra passa per una gran participació, per un alt grau de legitimitat del resultat.

Amb el tema de la transitorietat –ara s'ha dit per part de la Mireia–, nosaltres, el que plantejem és que sempre hi hagi una successió de règims jurídics, encara que siguin provisionals, i que, en tot cas, l'assemblea constituent, un parlament escollit per fer aquesta feina, doncs, al final faci aquesta feina, eh? I, per tant, aquesta etapa provisional es cobriria per aquesta successió de règims jurídics, que un d'ells seria provisional fins que no hi hagués el definitiu per part d'una aprovació d'una constitució ja feta per un parlament escollit expressament per a això.

El tema és, dintre d'aquesta part de declaració d'independència, clar, i l'endemà, referèndum, el que ens balla és l'oposició, segur, l'amenaça, etcètera, que igualment no deixarem de fer res si no hi ha un pacte, doncs, que ens porti a la mateixa situació; però, evidentment, planteja tots els interrogants del món. I, per tant, des d'un punt de vista jurídic i de participació social en aquesta solució, també, si poguéssim fer algun aclariment més, doncs millor, eh?, de la seva visió personal, evidentment, i del que coneix en dret comparat.

Finalment, el tema dels registres propis. Clar, estem en el mateix. És a dir, per protecció de dades, per tot... És a dir, el que voluntàriament no vol registrar-se en aquest registre, no hi és. Clar, quan hi ha un percentatge de la societat catalana que no participa en aquest moment del procés ni vol participar-hi, ni l'avalua, doncs, tenir una part de la societat registrada i l'altra part no també planteja un conflicte jurídic i social important. I, per tant, poder tenir una part de la societat catalana, que tingui els seus propis registres –i, per tant, que hi hagi una seguretat diferent de la solució que va haver-hi després del primer i del segon referèndum del Quebec–, aquesta part també de seguretat jurídica amb un estat que segur que hi estaria en contra i una part de la societat també en contra, també planteja dubtes.

En tot cas, també, si ens hi pot fer algun aclariment, i reitero l'agraïment per la seva compareixença avui, aquí.

El president

Gràcies, diputat. El seu torn de paraula per respondre les qüestions dels diputats, senyor doctor Antoni Abat.

Antoni Abat Ninet

Moltes gràcies. Intentaré respondre per ordre. Primer, al diputat senyor Nuet. Em dec haver explicat malament perquè..., vull dir, jo no he volgut en cap cas minvar la transcendència, la importància que té ni el referèndum, ni la participació popular, ni el caràcter legitimador en un moment en què, a més a més, les institucions, algunes, o les institucions de l'Estat espanyol estan enfrontant les dues legitimitats, veritat?, la d'estat de dret i la de la democràcia.

Els consideren que el concepte de democràcia està inherent dintre el concepte d'estat de dret, que és mentida, i que, a més a més, contradiu la mateixa Constitució, per això Espanya *es un estado democrático y de derecho*. Si hi estigués inclòs, no diria *democrático y de derecho*, diria *es un estado de derecho*; és a dir, és tan senzill com això. Per tant, en cap cas he volgut deixar entendre que el referèndum no és necessari, perquè considero que és el que s'ha de fer.

I, a més a més, jo per això ho deia, que, si bé és cert..., i en això estic totalment d'acord amb vostè i, a més a més, que s'han de buscar majories democràtiques i, a més a més, un recolzament potent, en això estem totalment d'acord. I, és més, els animo i els encoratjo a fer-ho i tenen tot el meu recolzament, és a dir, ho veig complicat, igual que són complicades altres coses. I també li reconec que és cert que, com a mínim en quaranta anys, a l'Estat espanyol no hi havia cap partit polític que portés el referèndum d'independència a Catalunya en el seu programa. I ara n'hi han, a nivell estatal, i això són faves comptades, això són dades objectives i s'ha de reconèixer. Segurament, tindran vostès molta part del mèrit en això, eh?, i jo els ho reconec.

Quant al tipus de referèndum, òbviament si fos un referèndum pactat amb l'Estat espanyol, perfecte. El que vostè em plantejava és un referèndum amb dues preguntes, si no vaig errat, veritat?, o quelcom..., a mi m'ha semblat entendre. És a dir, no un referèndum ratificatori d'una declaració d'independència, que és el que deia jo, sinó: «Ecol·litim, vostè vol la independència? Sí o no?» I, si no vaig errat i perquè ho he llegit alguna vegada, «si vostè vol que l'Estat espanyol esdevingui federal o...» Al meu entendre, eh?, i insistint que els encoratjo i els recolzo –i ho dic de cor, no ho dic per dir-ho, eh?–, entenc que el problema que hi ha a la segona..., primer, hi han països en què aquesta..., la fórmula del 9-N, no la reconeixen. És a dir, dues preguntes i preguntes en cascada, hi ha legislacions nacionals que no reconeixen aquest tipus de referèndums.

Segona cosa, si hi ha poques normes que parlin de com s'ha de fer un referèndum, però si n'hi ha una que és clara i és acceptada generalment és que la pregunta ha de ser clara, precisa i concisa.

Aleshores, si fem dues preguntes, això podria ser, no sé fins a quin punt podria deixar de..., podria no ser tan clar, oi? I el meu problema en aquesta, no problema, el meu, i potser vostè em convenç, si vostè vol federalitzar l'Estat espanyol, el subjecte polític és l'Estat espanyol. Si vostè vol independitzar Catalunya, el subjecte polític és Catalunya. I aquí, clar, una pregunta adient sobre la federalització de l'Estat seria: «Vol, vostè, incoar un procediment de federalització de l'Estat espanyol? Això seria, jo ho veig molt legítim... –i sabent que som un de disset–, molt legítim i molt vàlid; però, hi insisteixo, des de la poca doctrina que tenim sobre referèndums, i que ens n'hem d'anar a les legislacions nacionals, referèndums amb diferents preguntes i que no siguin tan concises, precises i clares, podríem tenir algun tipus de problema.

En cap cas he volgut dir que un referèndum no sigui adient, si no se m'ha entès demano disculpes. I, a més a més, entenc que és un fet positiu i que la comunitat internacional ho valorarà, i ho valoraria, de fet, jo visc a Dinamarca. I, per tant, no hi ha cap mena de procés vàlid que no tingui un suport democràtic clar.

Quant als percentatges, ja en parlaríem, però si som nosaltres els que organitzem som nosaltres els que marquem. Em sembla que amb això ja ho... També, clar, celebro que en aquesta compareixença, igual que en aquest Parlament, hi hagin independentistes i no independentistes, com a la meva família... (*Lorador riu.*) I com en moltes famílies catalanes suposo, vaja.

Quant a les preguntes, o a les qüestions, o comentaris de la diputada Mireia Boya, moltíssimes gràcies. Quant a la desobediència de fer i no dir, fer i no fer, i tot això que ha volgut dir, que també era una mica complicat d'entendre... –bé, ho anava dient o ho anava pensant «no sé si se m'entén perquè no m'entenc jo gairebé, però bé»–, jo no he

dít en cap moment que no s'estigui fent. El que em sembla a mi, des de fora, eh?, és que es fa molta llum, es fa molta declaració, es fa molta... I algú –algú que no és el meu cas– podria pensar que això que vol és generar una reacció a l'Estat espanyol que seria: com pitjor, millor. M'entenen? És a dir, seria provocar una reacció de l'Estat espanyol que legitimés, doncs, qualsevol acte que féssim a Catalunya perquè, si no, doncs, una reacció, doncs, com li ho dic: com pitjor, millor, oi?

Jo no sóc partidari d'això, no sé si vostès ho són i tampoc..., em semblen molt legítimes totes les postures, però..., vull dir, a això jo aplico la lògica bàsica. És a dir, escolti'm, si jo vaig a desobeir, no ho dic. (*L'orador riu.*) Escolti'm, vaig a desobeir-lo, a vostè. No, jo el desobeeixo i ja està. I no vaig informant i..., a la televisió, als diaris. Escolti'm, i no ho dic per vostè, ni molt menys, ni per vostè, ni pel seu grup. Simplement és una reflexió que faig en veu alta i que em sembla que amb això...

Bé, quant als recurs del Tribunal Constitucional hi estem totalment d'acord. Quant a l'Estat espanyol com a estat «demofòbic», per desgràcia, no hi ha molts estats que siguin exemples de democràcia, eh? Hi insisteixo, visc a Dinamarca, on també tenen els seus propis dèficits democràtics, com a l'Estat espanyol, certament, perquè fins i tot amb una constitució escrita –tant que s'ha dit!–, amb una constitució d'un estat unitari, eh?, s'ha acceptat, per activa i per passiva, fer referèndums d'independència a Groenlàndia i a les illes Fèroe. I es va donar la independència, *de facto*, l'any 1919, a Islàndia i es va donar *de iure*, l'any 1944, si no vaig errat.

I és que, a més a més, a la Constitució danesa hi ha un article on s'atorguen els drets als islandesos que vulguin venir a viure a Dinamarca, etcètera. Tot i tenir una constitució unitària, no?, perquè a vegades sento que la Constitució... No, o una interpretació determinada de la Constitució, no permet fer un referèndum com el que es planteja a Catalunya. Bé, tot això és molt discutible, des de la meua interpretació.

Quant a la carta d'identitat catalana, tinc informació i la hi donaré en privat. Ho veu? Això és el que vull dir «de dir i no fer». (*L'orador riu.*) I estic a la seva disposició, per descomptat.

Quant a la Llei de transitorietat jurídica –i em sembla que vostè també ha fet èmfasi en això–, la Llei de transitorietat jurídica és una llei que està molt ben feta, des del punt de vista jurídic, del punt de vista legal, que sembla cobrir totes les possibles llacunes jurídiques –no sé si es diu així en català perquè ja... (*veus de fons*), sí?–, i, a més a més, justament, és això, no?, vol regir el període de transitorietat per tenir seguretat jurídica i estabilitat, que és l'únic que ens demanaran, no només nosaltres sinó la comunitat internacional i la gent, doncs, que ha de decidir sí o no reconèixer, sí o no validar, sí o no determinar... El problema... –aquí el nom no fa la cosa, però sí que és important–, és a dir, una llei de transitorietat jurídica serà declarada inconstitucional pel Tribunal Constitucional –no sé si ja ha estat declarada ja, si no, ho serà el proper divendres, ho serà, no? Aleshores, quan jo parlo d'una declaració constitucional o una..., aquesta llei de fet és constitutiva. D'acord? És a dir, si un l'analitza, és constitutiva, però aquí..., si bé el nom no fa la cosa sí que crec que és important que, primer, s'ha d'atorgar un rang constitucional obert per part del Parlament a una norma de transitorietat jurídica, com ha passat en altres, en moltes altres transicions cap a la democràcia.

I, a més a més, una constitució transitòria amb aquesta, claríssimament, amb aquesta vocació permet reformar-la quan s'ha de reformar, perquè el procés, certament, anem a llocs on es desconeixen o que no coneixem. Però és que això passa en qualsevol tipus de procediment de transició democràtica on hi ha les seves incerteses, on hi ha la seva casuística concreta, que no... És a dir, sempre entrem en un terreny que no coneixem, oi? Per tant, aquí jo sí que..., si bé sí que estic d'acord que el concepte de transitorietat queda abraçada en aquesta llei, si bé estic d'acord que la llei, a més a més, ho estableix de manera molt correcta, entenc –entenc– que aquí com ho qualifiquem, com ho definim i com ho aprovem sí que és important.

Quant als comentaris del diputat Corominas, moltíssimes gràcies. Això de la dimensió desconeguda, com acabo de dir i és el que jo crec i és el que ha arribat en qualsevol..., després d'analitzar i estudiar processos de transició democràtica, tots els processos de transició democràtica, tots els processos constituents en estats... Imagini's, nosaltres, a Catalunya, ens trobem amb diferents incerteses que són quasi úniques. És a dir, no només estem fent un procés de transició cap a la independència, sinó que, a més

a més, estem passant un procés constituent i, alhora, estem..., és a dir, estem barrejant molts conceptes, tot. I, a més a més, estem posant a la taula la confrontació entre la legitimitat democràtica de l'estat de dret. És a dir que això realment és molt, molt revolucionari, eh? Tot això fa –clar, és obvi– que entrem en un lloc d'incerteses on... Però l'única manera de superar la incertesa és anar fent i quan t'hi trobes, oi? Sembla que el Parlament d'aquest país ha demostrat i els representants d'aquest país han demostrat ser prou valents com per afrontar aquestes incerteses amb prou solvència, vaja.

Dues coses que li voldria simplement esmentar. Quan vostè parla de..., home, si tu fas una declaració d'independència i després hi ha un referèndum que tu mateix fas, és que hi ha una secció, o una part dels ciutadans de Catalunya que no hi participaran. Bé, aquesta part hi és i hi serà, i encara que l'Estat espanyol autoritzés, el dia de demà, un referèndum no sabem si hi participaria o no, perquè potser hi ha un partit polític de l'Estat espanyol que li diu: «escolti'm, no hi participeu». Per tant, això no sé si és un argument que es pugui aplicar, vull dir, aquesta part de la població hi és i hi serà, i benvinguts són perquè donen pluralitat al país. Però, quant a la participació, no hi ha tampoc cap norma que exigeixi als tractats internacionals una participació mínima. No hi ha cap norma que exigeixi un tant per cent, com el que parlava vostè dels tants per cent, per aprovar, sí amb un cinquanta més u, òbviament, però no un cinquanta-sis o una majoria qualificada. Hi ha escenaris on s'ha donat, eh?, com Montenegro, etcètera, però no és una norma general, eh? I davant del bloqueig, el bloqueig continu, com deia la diputada Mireia Boya i com tots sabem, del Tribunal Constitucional, «escolti'm, volem fer un referèndum, volem fer un referèndum; no, no, no.» Això et dona cert marge, però no oblidi que el primer referèndum d'independència, d'independència no, amb connotacions territorials que va fer la Gran Bretanya no va ser el d'Escòcia, va ser el d'Irlanda del Nord. Hi va participar un 30, em sembla, que és un 35 per cent, un 30-35 per cent –parlo de memòria ara, per parlar-ne, eh?–, però molt menys del 40 per cent de la població. És a dir, van participar-hi tots els unionistes i va sortir un 90 per cent a favor de romandre dintre del Regne Unit. Ningú va, a la comunitat internacional, ningú va traure validesa a aquest tipus de referèndum. Escolti'm, vostè pot anar a votar, si no hi va és el seu problema o la seva virtut, ho ha d'acceptar, això són les regles bàsiques de la democràcia.

Escolti, un dels principis democràtics bàsics és el de no participar si no es vol. Vull dir, vostè a mi no em pot obligar a participar-hi, faltaria més!, no?

El mateix li dic quant al registre voluntari, tot i que, en aquest cas, vostè té més raó en el sentit..., no és que tingui més raó o menys sinó –és una expressió, eh?– és simplement que, clar, exigeix als ciutadans fer una passa, però no sé perquè hem de pressuposar que el tant per cent dels ciutadans de Catalunya que demanarien una carta d'identitat catalana seria baix, no sé per què?, a efectes registrals. I tampoc entenc per què aquest registre no seria vàlid alhora d'establir un referèndum? Tampoc he dit abans que, quan es convoca el referèndum per part del Parlament de Catalunya, òbviament, ja s'ha contactat amb els organismes internacionals que fan referèndums, amb les persones que són un llistat de persones i entitats que s'involucrarien en el referèndum, amb observadors internacionals que estan esperant, molts d'ells, que els truquin des de Catalunya. Per tant, hi ha un recolzament internacional que validaria el referèndum, eh?

I em sembla que amb això ja he respòs les seves preguntes.

Moltíssimes gràcies, novament.

El president

Doctor Abat, moltes gràcies per la seva intervenció, segur que l'aprofitarem. Faré una petita interrupció de tres minuts per acomiadar el doctor Abat i continuarem després.

Moltes gràcies.

Antoni Abat Ninet

Moltes gràcies.

El president

Molt bé.

**Compareixença d'Encarna Bodelón González, directora del grup de
recerca Antígona de la Universitat Autònoma de Barcelona, davant la
Comissió d'Estudi del Procés Constituent**

357-00064/11

Reiniciem la sessió amb la presència de la doctora Encarna Bodelón González, directora del grup de recerca Antígona de la Universitat Autònoma de Barcelona, que ens exposarà les seves consideracions.

Té mitja hora de temps, però, com sempre, molt elàstic, l'important és que vostè es pugui expressar tant com..., el millor que pugui.

Encarna Bodelón González (directora del grup de recerca Antígona de la Universitat Autònoma de Barcelona)

Bona tarda a totes i a tots. I, bé, primer de tot voldria donar les gràcies –i és un agraïment sincer– al president de la comissió i a les companyes i als companys diputats de la CUP, que em sembla que em van convidar per venir aquesta tarda a fer aquesta compareixença, però també a tots els diputats i diputades aquí presents per compartir aquest temps de debat i d'idees.

Bé, també volia dir que entenc que la invitació que se m'ha fet no és tant a títol personal –encara que sóc una persona... (*l'oradora riu*)–, però entenc que aquesta invitació se m'ha fet perquè des de fa molts anys, doncs, he treballat tant com a persona interessada, com a dona en el moviment feminista, però també com a professora de dret en temes de drets de les dones, i que, per tant, la invitació –i això és el que jo pretenc amb el que ara diré– no vol ser només, diríem, a títol personal, eh?, sinó portar idees que jo crec que estan en el moviment feminista i en les reflexions de moltes dones amb relació als processos constituents.

Bé. La primera idea que..., bé, òbviament..., que no es meva, sinó que hi ha moltes dones, ho han esmentat, i molts homes, és que les dones hem estat absents, aparentment, en els processos constituents, diríem, més tradicionalment coneguts, que són els processos constituents, diríem, de l'ordre liberal.

Com es pot entendre, això? O sigui, com es pot entendre que en els grans processos històrics constituents que coneixem, que són les referències de les democràcies liberals, les dones hi hagin estat absents? I com ara explicaré, no només absents físicament, eh?, és a dir, absents durant molts anys perquè no tenien accés al vot, ni dret a ser escollides com a representants polítics; però també absents com a tema, és a dir, la desigualtat de gènere, la desigualtat que implica les relacions patriarcals ha estat absent del debat constituent de molts països.

I el que vull, una miqueta..., sobre el que vull reflexionar és sobre les mancances que els processos constituents han tingut en no parlar d'aquesta desigualtat, és a dir, què passa quan, en un procés constituent, les dones i el debat sobre les desigualtats de gènere estan absents. Crec que aquest és un tema urgent, imprescindible, en un moment com el que estem, en què estem debatent sobre un nou marc de relacions socials, i això, com deia abans, crec que, bé, que no és diguem només una preocupació meva, sinó que és una preocupació que les..., bé, per exemple, les dades estadístiques, però també altres dades qualitatives, ens han de fer palesa i de portar al primer terme.

No començaré avui a fer un recull estadístic, que no té cap sentit, però sí que, bé, breument, recordar-nos que vivim en un país..., que Catalunya és un país, encara, amb greus, gravíssimes desigualtats de gènere. Només per, bé, donar quatre dades, o sigui, per recordar-nos on estem, perquè a vegades ens fem una imatge que respon estrictament al *deber ser*, a allò que ens diuen les lleis i que no respon a l'ésser, eh?, on estem homes i dones en la nostra societat.

Bé, coses molt concretes. Per exemple, la pobresa. O sigui, quan parlem de pobresa estem parlant d'ingressos, i quan parlem d'ingressos, doncs, hi han diferències abis-

mals. I donem només, per exemple, dues dades sobre ingressos, sobre pensions. Per exemple, pensions mitges contributives a Catalunya: doncs, 1.254 euros per als homes i 697 per a les dones, gairebé la meitat. Bretxa salarial a Catalunya, l'últim any: les dones cobren un 25 per cent menys de salari brut anual –25 per cent menys, no estic parlant del 5 per cent. És a dir, només aquestes dues dades –i podríem donar moltes més dades en l'àmbit econòmic– ja ens fan veure que evidentment les dones, per exemple, no vivim en les mateixes situacions econòmiques, eh?, la mateixa situació econòmica que els homes. I això repercuteix en tots els aspectes de la nostra vida.

Però no és només un tema de diners, és un tema de condicions de vida. I també donaré dues dades sobre les condicions de vida de les dones –n'hi ha moltes altres. Una primera dada: com utilitzem els temps, què fem les dones i els homes amb els nostres temps de vida, les cures. Bé, per exemple, si agafem una petita dada, com és qui agafa les excedències per motius de cura, dels fills i de les filles, o dels familiars, doncs, resulta que el 85 per cent de les excedències, en l'àmbit laboral, les agafen les dones, per cuidar dels seus familiars, i, quan ja parlem d'excedències per cuidar fills i filles a càrrec ens anem, doncs, ja pràcticament a la totalitat, el 95 per cent.

Bé. Això, de nou, ens mostra que estem en un país en una situació molt desigual on els temps de vida, els temps de cura estan molt desigualment repartits, perquè agafar-se una excedència té repercussions, eh?, en molts àmbits de la vida; tindrà repercussions després en la pensió, tindrà repercussions en la reincorporació a la feina, tindrà repercussions en molts àmbits de la vida. Però, a més a més, el treball de cura implica, doncs, també molta feina, moltes emocions, molt desgast que les dones pateixen i que no pateixen, en general, la majoria dels homes.

Una altra dada molt petita, però que ens indica aquesta desigualtat en les preocupacions quotidianes en les nostres vides: la violència masclista. Tenim moltíssimes dades sobre les violències masclistes, però sempre se'n parla, dels feminicidis. Per què? Perquè és la dada, diríem, extrema. A Catalunya, doncs, tenim encara una xifra terrible de feminicidis: en el que va d'any, portem sis feminicidis. I quan parlo de feminicidis estic donant una dada que no inclou només les dones mortes a mans de les seves parelles, sinó també altres tipus de morts violentes per raons de masclisme. I a l'any 2015 van ser dinou.

Bé, són petites dades, però tot això, en un moment com aquest, en què volem reflexionar sobre una nova societat, sobre un procés constituent, crec que hem de tenir sobre la taula que aquest és un problema social de primer ordre. Llavors, dividiré la meva exposició en tres parts. Primer recordaré, diríem, una miqueta com en la base del constitucionalisme liberal es van excloure les dones, perquè és important. O sigui, és important que pensem que les estructures constitucionals modernes estan basades en l'estructura constitucional liberal i que aquesta estructura va ser creada..., la seva matriu va excloure les dones, i només després es van incloure, però al meu parer, com ara explicaré, d'una forma imperfecta i d'una forma que comporta molts dels problemes que encara vivim.

En segon lloc, també parlaré de quin paper ha jugat el moviment feminista en la discussió del marc constitucional vigent encara al nostre país, que per ara és el marc de la Constitució del 78, però que això no es recorda i tothom diu que la Constitució espanyola va ser aprovada amb el consens d'una àmplia majoria. Bé, doncs, en aquesta àmplia majoria no hi eren moltes dones, eh? Això també em sembla que és important destacar, que quan hi va haver aquest suposat consens sobre l'aprovació del marc constitucional del 78 no hi eren moltes dones –ara ho comentaré.

I, per últim, perquè crec que el que sobretot hem de ser és constructives, intentaré, doncs, aportar com crec jo que el feminisme, com a un procés instituent –i aquí recupero el concepte que l'altre dia el professor Marc Aparicio aportava a aquesta comissió, eh?–, és a dir, entendre els processos constituents no només com a processos elitistes que es fan dintre les institucions representatives democràtiques, sinó com un procés social més global on es recuperen processos que estan donant-se fora del Parlament, doncs, bé, intentaré exposar quins són alguns d'aquests processos que es donen fora, diríem, dels murs d'una institució com aquesta, com el Parlament, i que crec que un procés constituent, ja a nivell, diríem, tècnic hauria d'incorporar.

Bé. La primera pregunta que seria una miqueta, bé, per què estem aquí i per què les dones no han estat històricament en les constitucions? Què li va passar a aquest marc del constitucionalisme liberal occidental? Bé. Si intentem entendre això, doncs, ens en podem anar a una cosa molt coneguda, que és com les dones van quedar desterrades del constitucionalisme nord-americà i del constitucionalisme francès. O sigui, les dones, que les historiadores ens han mostrat que havien estat molt presents tant en la Revolució Francesa com en la revolució americana, van quedar excloses del marc de drets que va inaugurar, per exemple, la Declaració dels Drets de l'Home i del Ciutadà, de 1789.

I això no va ser una casualitat històrica, és a dir, això va tenir un sentit en la creació d'un model econòmic, i jurídic i polític, que és el del capitalisme neoliberal, eh?, del segle XIX, que després quallarà en el segle XIX, i té un sentit molt concret perquè les dones suposaven, en aquell moment ja, un motor de canvi revolucionari que estava reclamant, no, estrictament, els drets liberals, diríem, en una primera fornada, sinó que ja estava qüestionant alguna de les matrius d'aquests drets liberals.

Un dels episodis més coneguts, però, que voldria aportar aquí és l'aportació que va fer una francesa, Olympe de Gouges, als debats de l'assemblea constituent. Concretament, ella va qüestionar aquesta famosa Declaració dels Drets de l'Home i del Ciutadà i en va fer un afegit, podríem dir, o una contraproposta de declaració, amb la seva Declaració dels drets de la dona i la ciutadana. En aquesta contraproposta, ella enuncia coses que encara, dos-cents anys i escaig més tard, jo m'atreviria a dir que no tenim superades, eh?

Per exemple, una cosa tan bàsica com és la igualtat de drets d'home i dona, que ella ho formula amb una formulació molt senzilla: «Tota dona neix lliure i roman igual a l'home en drets, les distincions socials només poden estar fundades en la utilitat comuna.» Aquest article, encara, eh?, en molts processos constituents contemporanis, és absent.

Per exemple, cal recordar que als Estats Units, una societat aparentment tan avançada, encara no té, en el seu text constitucional, una clàusula d'igualtat entre dones i homes, eh?

Molts de vostès sabran que, des de principis de segle, el moviment feminista nord-americà, des de l'any 23, concretament, i després això es va tornar a intentar a rellançar en els anys setanta, va intentar incloure una clàusula *d'equal rights*, eh?, la famosa Equal Rights Amendment; bé, això va ser aprovat per la cambra dels representants i pel senat, però va ser rebutjat per les cambres dels diferents estats, és a dir, encara als Estats Units no tenen aquesta clàusula.

El mateix podríem dir en el cas de la Constitució espanyola, eh? O sigui, la Constitució espanyola encara manté una desigualtat formal, absolutament, diríem, bé, que contradia l'esperit d'aquesta clàusula d'igualtat entre dones i homes, que seria la desigualtat, per exemple, en la successió a la corona. Encara que, bé, la successió a la corona, en ella mateixa, eh?, tindria altres problemes per a la institució de la corona, però tenim, dintre d'aquesta institució, una clàusula, nosaltres, encara, de desigualtat.

Bé, aquesta vindicació d'igualtat, que és, per tant, molt antiga, eh?, no ha estat assumida plenament en els textos i en els processos constituents. I, com dic, al llarg del segle XIX, i a mesura que els processos constituents del segle XIX anaven ampliant, eh?, el que era l'esfera de drets, és molt significatiu com els drets de les dones van quedar sempre arraconats i van ser, podríem dir, l'última fornada de drets. O sigui, és esfereïdor si pensem, per exemple, que a França, fins a l'any 1944, homes i dones no tenien, eh?, el mateix dret a vot; o sigui, és esfereïdor.

Per què? O sigui, com s'expliquen aquestes qüestions? Bé, això, jo crec que s'explica perquè, òbviament, la presència de les dones, la incorporació de les dones, amb tots els drets i amb tot el seu significat, implica un daltabaix social que no és, senzillament, la integració en l'esfera de drets liberals, eh? I això, d'alguna manera, l'ordre jurídic liberal ho intuïa. És a dir, incloure les demandes del feminisme històric suposava, en si mateix, una revolució o, podríem dir, suposava, en si mateix, un repte a algunes de les nocions bàsiques liberals.

Si ens anem –i en aquí passaríem a una segona fase de l'exposició– a veure, per exemple, en el cas concret de la Constitució espanyola, com el feminisme va suposar un repte, a la Constitució del 78, un repte que encara no ha superat, eh?, jo crec que això

queda molt clarament il·lustrat. És molt interessant perquè saben vostès que, abans de la ponència constitucional, bé, a Espanya es va formar la Comissió d'Assumptes Constitucionals i Llibertats Públiques i, bé, hi havien trenta-sis persones i només hi havia una dona, eh?, que era la María Teresa Revilla López. Però és que en la ponència constitucional, no hi havia ni una sola dona.

És a dir, en la ponència constitucional que va donar lloc a la Constitució del 78, no hi havia ni una sola dona. I això és molt greu perquè la nostra anterior Constitució, que és la Constitució republicana del 31, sí que va tenir, eh?, la presència d'una dona, que va ser Clara Campoamor. És a dir, històricament, aquí, no hem anat endavant, sinó que hem anat enrere, eh?, en relació amb aquesta qüestió. I recordem també que l'any 78, quan es produeix tota la discussió sobre la Constitució, dintre de tot l'Estat espanyol i, particularment, a Catalunya, va haver una discussió molt viva dintre del moviment feminista sobre què havia d'incloure una constitució per atendre les reivindicacions del moviment feminista.

I jo crec que el debat és molt actual encara perquè si llegim, per exemple, algunes de les coses que es reclamaven en els anys setanta, algunes de les necessitats que es deia que una constitució havia de respondre respecte dels drets de les dones, respecte d'aquesta lluita antipatriarcal, doncs, veurem que, encara, moltes coses no estan superades. Per exemple, el juliol de l'any 78 es van convocar unes jornades a les Cotxeres de Sants, aquí, a Barcelona, i es va convocar una manifestació; el lema de la manifestació era: «Dona, la Constitució ens ignora, lluitem pels nostres drets.»

I aquesta llista de drets que apareixien en el cartell, que algunes historiadores han reproduït en alguns llibres molt famosos com, per exemple, un llibre de la historiadora Mary Nash, eren: coeducació, serveis col·lectius, divorci, anticonceptius i avortament lliure. Bé, anticonceptius..., sí; divorci, també –encara que en podríem parlar molt, eh?–, també, de com és la regulació en el divorci en el nostre país; però, coeducació, encara, estem lluitant per un reconeixement de la coeducació al nostre país, a Catalunya, eh?

Tenim una llei d'educació en què la coeducació apareix, pràcticament, com un dels últims epígrafs i el juliol de l'any passat es va aprovar aquí, al Parlament de Catalunya, una llei d'igualtat que sí que en parla, de coeducació, però, com tots sabem, l'important de les lleis no és només el seu articulat, sinó que és l'aplicació. I, a hores d'ara, encara no s'ha fet cap passa, realment, per posar dempeus una demanda històrica, no només, ja, al moviment feminista, sinó d'homes i dones del nostre país per una educació no sexista.

O que no hem de dir del tema de l'avortament lliure? Quan encara tenim, per exemple, la Llei de l'avortament, en aquests moments, recorreguda davant del Tribunal Constitucional, que ja veurem què en diu.

O sigui, per tant, que encara molta de l'agenda que el moviment feminista, als anys setanta, reivindicava incorporar a la Constitució no s'ha incorporat en el nostre ordenament jurídic, no diguem ja en la Constitució, eh?, dic en el nostre ordenament jurídic. Bé, òbviament, la Constitució no va incorporar res de tot això, i una bona part del moviment feminista, davant del referèndum constitucional, es va posicionar en contra, eh?, de la Constitució, és a dir, va demanar el vot en contra, amb lemes, com per exemple: «Dona rebutja la Constitució perquè perpetua la nostra opressió.»

Bé. Això va estar, diríem, seguit de diferents manifestos feministes i m'agradaria llegir un tros d'un manifest que va fer la plataforma d'organitzacions feministes de Madrid, l'any 78, per explicar per què la Constitució no satisfieia, en aquell moment, les necessitats de les dones i perquè em sembla també que està molt vigent. És un tros que es refereix, concretament, al que, podríem dir, una visió estreta del que és la igualtat, o una visió estreta del que és la lluita antidiscriminació, i jo diria, bé, també mai millor..., o cap dia millor que avui, eh?, 17 de maig, que és un dia de lluita contra l'homofòbia i la transfòbia, doncs, per parlar també de lluita contra la discriminació.

Doncs, deia aquest tros d'aquest text: «Bé, si s'ha de jutjar el text de la nostra futura Constitució, els seus autors prescindeixen de l'existència, de fet, d'una desigualtat en les situacions de partida d'homes i dones, i en proclamar, erròniament, que tots els espanyols som iguals, esvaeix la necessitat d'establir mesures concretes per posar fi a aquesta desigualtat.» Efectivament, és a dir, la nostra Constitució partia, podríem dir, d'una fal·làcia, i que és aquesta fal·làcia de confondre l'ésser amb el *debe ser*; és a dir, una cosa

és el mandat constitucional d'igualtat i una altra cosa, eh?, és establir la idea que homes i dones ja som iguals i que això, únicament, és una cosa que s'ha de garantir. No, no és així. I aquest és un error de moltes constitucions.

És a dir, la realitat social dels nostres països és que no som iguals homes i dones en la nostra realitat social, malauradament. Sí que som o sí que volem ser iguals, però no vivim en situacions d'igualtat. Per tant, qualsevol text constitucional ha de tenir com una prioritat la remoció, eh?, d'aquesta desigualtat, no, únicament, un cant idealitzat a una igualtat que no existeix.

Un altre element que apareixia en aquest text del 78, tant de la Coordinadora de Madrid com la de Barcelona, era el tema de la família, eh?, que també és molt interessant, i jo crec que també molt actual. Una de les crítiques que es va fer a la Constitució del 78, per diversos col·lectius feministes de tot l'Estat i, en particular, a Catalunya, va ser que la Constitució sacralitzava la institució familiar, eh?

Bé. En aquell moment, en els anys setanta, no només aquí, a Catalunya, sinó a molts països, el moviment feminista havia posat de manifest que la institució familiar, tal com la coneixíem i tal com s'havia creat en els models liberals capitalistes d'estat, doncs, no era un *locus* de llibertat per a les dones, sinó que, al contrari, és a dir, hem tingut sempre la idea, per exemple, que les violències més greus ens passen als boscos i en els llocs desconeguts i no, les violències més greus que patim les dones, les patim en l'àmbit familiar: de petites, amb abusos sexuals; de més grans, eh?, amb violències amb la parella, amb matrimonis forçats, amb mutilacions genitals, o sigui, és a dir, amb violències múltiples que tenen lloc en l'àmbit de la família.

Bé. Es criticava com el text constitucional, doncs, aplaudeix una protecció idealitzada d'una institució que pot ser tant diversa com la família, no les famílies, sinó la família. I en contra d'això, doncs, proposava donar suport, eh?, justament, a un model, diríem, plural de famílies i de relacions humanes.

Un altre punt de crítica, en aquell moment, en l'any 78, va ser també com quedava totalment esborrat gran part del treball que feien les dones, és a dir, com el text constitucional només donava protecció al treball assalariat, eh?, i com gran part dels treballs que fem les dones i que també, bé, afortunadament, alguns homes també fan, que són els treballs de cura, quedaven totalment invisibilitats del text constitucional.

El mateix també en el tema de l'educació, que acabo d'esmentar, eh? La necessitat, per exemple, que el dret a l'educació fos un dret a la coeducació; no només un dret a l'educació, sinó un dret, veritablement, a la coeducació. I així, per exemple, proposava una redacció, eh?, alternativa a l'article 16 de la Constitució que hauria estat, no és, hauria estat: «L'Estat només protegirà l'ensenyament estatal, que serà laic, mixt, gratuït i obligatori. A aquest efecte, l'Estat garantirà que es realitzi sempre sense discriminació o menyspreu per raó de sexe, implantant la coeducació efectiva a tots els nivells i sancionant els establiments que no compleixin aquest principi.»

Òbviament, si al 78 haguéssim seguit això, jo crec que ens hauríem estalviat molts problemes i moltes mancances del nostre sistema educatiu però, sens dubte, eh?, que hauríem posat els fonaments per trencar amb una societat sexista.

Bé. Per tant, està clar que també en la nostra història constitucional..., si ens n'anem a la nostra història constitucional, a la Constitució del 78, veiem que incorporar aquesta mirada feminista ens permet anar molt més enllà de com pensar institucions, com deia abans: la família, l'educació, el treball, qüestions tan centrals com aquests temes.

Però, com deia abans, crec que el que hem de fer ara mateix és pensar en futur, eh?, pensar en això que anomenem processos constituents, pensar com provocar un gran canvi social, un gran canvi cap endavant, fa molts anys –jo crec– que estem ancorats en alguns problemes que sembla que les nostres societats no poden resoldre, societats molt avançades en àmbits científics, econòmics, tècnics, i sembla que no els poden resoldre.

Bé, jo crec que per resoldre moltes d'aquestes qüestions no tenim, en aquests moments, bàsicament una crisi econòmica, sinó que tenim, més que res, una crisi d'un model social i polític. I el que hem de fer és replantejar aquest model social i polític i intentar encarar quins són els nous ciments.

Bé, com deia abans, jo crec que el feminisme ens dona exemples d'aquestes noves pràctiques institucions, és a dir, de com construir, eh?, un nou procés constituent des d'altres llocs. I, òbviament, jo entenc, per tant, que la idea d'un procés constituent, en

aquest moment, ja no pot ser aquesta idea antiga d'uns pares –més igual també si són pares i mares– il·luminats, il·lustrats que donen, eh?, lloc a una constitució que surt no se sap molt bé com dels seus caps; sinó la idea d'un procés constituent ha de recollir aquesta idea de creació per part de la societat, dels moviments socials, de pràctiques socials, de drets, de noves eines que ja s'estan donant en diversos àmbits.

Bé, en aquest sentit, ara parlaré, eh? –i una miqueta he de restringir..., no? sí, em queden deu minuts, perfecte–, parlaré del que per mi serien, concretament, quatre exemples de com podem pensar aquests processos constituents de futur, incloses pràctiques i drets que ja han estat formulats en diferents àmbits de les pràctiques feministes; i parlaré dels drets sexuals i reproductius, d'una concepció àmplia dels drets de treballs i cures i del dret, en tercer lloc, del dret a una vida lliure de violències masclistes i també d'una nova idea de representació política.

Bé. En primer lloc, parlaré dels drets sexuals i reproductius. En qualsevol àmbit dels moviments de dones, en aquests moments, qualsevol, i, fins i tot, ja no dels moviments feministes, sinó qualsevol dona del carrer, jo crec que si l'adrecem i li diem: «Sap, vostè, què són els drets sexuals i reproductius?» Una idea se'n fa. Però si jo agafo la Constitució, eh?, la nostra Constitució del 78, o agafo molts textos constitucionals, això no apareix enlloc. O sigui, això ens ha de fer pensar on estem encara enclavats, eh?

És veritat que les interpretacions de molts tribunals constitucionals han anat parlant d'aquests drets sexuals i reproductius, sobretot recollint el treball que s'ha fet en l'àmbit internacional per alguns organismes internacionals; però encara hi han moltes resistències a incorporar una idea –jo diria–, tan arrelada a la nostra societat. Ja dic, qualsevol persona, si tu li dius, eh?, a una dona: «Pots parlar?» O sigui, «Em pots parlar dels drets sexuals i reproductius?» Alguna cosa diria, eh? Però la nostra Constitució no en diu res com a tal, eh?, la Constitució espanyola.

Per tant, un procés constituent ha d'abordar això, ha d'abordar la idea dels drets sexuals i reproductius. Per què? Doncs, perquè són fonamentals per entendre la identitat de les persones, perquè –com deia abans– el disseny constitucional liberal es va fer a la mida d'un cos patriarcal. I dic «d'un cos patriarcal» i no «d'un cos d'home», perquè tampoc els textos constitucionals liberals representen els cossos de tots els homes. Els cossos dels homes també són diversos i també molts cossos de molts homes volen trencar, eh?, amb els models patriarcal. És a dir, hi han moltes formes de ser home i també moltes formes transgènere que volen trencar amb les barreres patriarcal establertes.

Per tant, jo crec i parlo que els textos liberals constitucionals van configurar un cos patriarcal, més que no un cos masculí. Un cos patriarcal on, en teoria, la sexualitat no hi era, la reproducció humana no hi era, eh? Per això no és estrany que una de les coses més importants que a nivell mundial el moviment feminista ha reivindicat hagi estat aquesta idea de drets sexuals i reproductius, perquè podríem dir que és un pivot que fa trontollar, eh?, l'estructura clàssica de drets. On fiquem això?, eh? Moltes vegades, molts constitucionalistes, es senten incòmodes, per exemple, amb la idea de drets sexuals i reproductius. Com s'articula això?, eh?

Però com deia abans, per exemple, a nivell internacional sí que tenim idees més clares. És a dir, a nivell internacional tenim textos, per exemple, de les conferències mundials de dones que han parlat ja del contingut dels drets sexuals i reproductius, per exemple. Doncs, dintre dels drets sexuals ens han parlat del dret a controlar la pròpia sexualitat; el dret a uns serveis de qualitat de salut reproductiva i sexual; el dret al benestar sexual; el dret a la llibertat d'elecció del teu company, companya, companys o companyes, a les diferents preferències i opcions sexuals; el dret a una vida lliure de violències masclistes i sexuals; el dret a la integritat sexual, o, per exemple, amb relació als drets reproductius, doncs, tenim textos internacionals com la conferència del Caire, eh?, que clarament estableixen de què estem parlant quan parlem de drets reproductius.

Un altre element que podríem..., un segon element que ens podria ajudar a reconfigurar, en un procés constituent modern, la idea de drets és la idea del dret al treball, eh? El dret al treball, també en l'ordre liberal de les constitucions liberals, era, bàsicament, el dret al treball assalariat, eh?, una idea de treball molt vinculada als processos econòmics de l'ordre capitalista.

El moviment feminista ha trencat clarament aquesta idea de treball i parla de treballs de les dones; treballs de les dones que inclouen..., poden incloure el treball assalariat, però també inclouen treball domèstic i treball de cures, i entenent el treball de cures com un treball que va més enllà del treball domèstic, com un treball –ara ho comentaré, eh?–, que estaria, diríem, en el cos realment dels processos que sostenen la vida humana i, per tant, que estaria vinculat a la idea de sostenibilitat de la vida humana, eh?

És a dir, el que nosaltres hem vist en molts processos constitucionals durant aquests dos-cents últims anys és que el capitalisme patriarcal, o el capitalisme i el patriarcat, eh? –això, segons les concepcions que hi ha al feminisme parlem de coses diferents–, ha dibuixat una barrera diferent, una barrera entre l'espai domèstic i l'espai laboral, eh?, i això ho ha articulats, doncs, amb moltes eines i amb moltes, diríem, diferències. Com si aquest espai laboral i aquest espai domèstic funcionessin de forma independent, com si no estiguessin interrelacionats; com si tenir cura de les persones no fos imprescindible, per exemple, per entrar en el mercat laboral, eh?

Bé. Avui en dia sabem –i, ja dic, gràcies, bàsicament, al treball de col·lectius feministes com, per exemple, en el nostre país tenim un col·lectiu feminista que s'ha ocupat molt d'això, que és el Col·lectiu dones i treball– que són elements interdependents, és a dir que no funciona l'espai laboral, eh?, assalariat, dependent, tradicional, sense aquest espai familiar o aquest espai de cures.

Per tant, la cura és un aspecte central per a la vida humana. Un aspecte que els textos constitucionals no han recollit, de la mateixa manera que no han recollit el que podríem dir aspectes centrals per a la sostenibilitat ecològica, tampoc, de la vida humana, eh? I això és una qüestió central en aquests moments, doncs, la cura de les persones que engloba, ja dic, molt més enllà de les tasques domèstiques: els afectes, les relacions subjectives, les dependències, els equilibris emocionals; tot això ha quedat fora, eh?, del que serien els paradigmes constitucionals tradicionals.

Això és especialment greu en moments com el present, perquè –bé, però..., i moments com el present que ja hem viscut en altres moments de la història al llarg del segle xx– l'anomenada crisi econòmica, entre d'altres coses, eh? –entre d'altres coses–, el que ha fet és reduir enormement la despesa pública en sectors on aquesta cura és imprescindible, i ha augmentat aquesta cura no mercantilitzada. A què m'estic referint? M'estic referint a la dependència, a la salut, a l'educació... Tot allò que el sector públic, doncs, ara mateix està expulsant són les dones les que ho estan cobrint. És a dir, allà on no arriben els ajuts a la dependència són les dones majoritàriament les que s'estan ocupant dels dependents, nens i persones grans; són les dones, majoritàriament, les que arriben on no arriben moltes vegades, eh?, doncs, les retallades en salut o en educació. És a dir que el treball de cura és un treball imprescindible i que està totalment imbricat en el funcionament de la nostra societat, i que no està reconegut, en absolut, en els nostres textos constitucionals. Però no es tracta únicament de reconèixer aquest treball de cura, sinó que es tractaria de canviar aquestes relacions entre el treball de cura i els altres treballs, de plantejar una societat on aquest treball de cura tingui un altre espai, tingui una altra forma de ser viscut.

El tercer àmbit de drets a què faria esment és el dret a una vida sense violències masclistes. I ho faré molt ràpidament, perquè potser aquest jo diria que és un dels drets que sí que ja ha aparegut, eh?, i més clarament reconegut, no només en algunes de les legislacions, per exemple, a la llei contra les violències masclistes, al nostre país, però també en alguns textos constitucionals. O sigui, la intenció d'incloure aquest dret a una vida sense violències masclistes. I em sembla molt bon exemple, també, de les mancances de conceptualització liberal dels drets. Durant molt temps, es va dir que el dret a la llibertat o el dret a la integritat ja inclouien, eh?, ja no ens calia un dret a una vida lliure de violències masclistes perquè això ja estava inclòs en el dret a la llibertat o en el dret a la integritat. Doncs no, no és veritat, eh? Quan es va pensar el dret a la llibertat o el dret a la integritat no s'estava pensant en les dones, no s'estava pensant, per exemple, en quelcom bàsic com és la llibertat sexual, eh?

Per tant, parlar del dret a una vida lliure de violències masclistes no és donar un contingut que ja està en els nostres drets, sinó que és realment inserir un dret que no hi

és, eh? O sigui és inserir, simbòlicament, però també socialment, posar en el seu lloc, doncs, la llibertat i la independència, de la meitat de la gent del nostre país.

Bé, i, per acabar... Voldria acabar amb dues reflexions. Una, sobre què significa la representació política. És a dir, parlant de processos constituents està clar que sempre estem parlant, doncs, d'un poder constituent, eh?, que porta a terme aquests processos i de la representació política. Bé, també el feminisme, doncs, ha posat una línia, jo diria molt clara, sobre el concepte subratllat, molt clarament, que el concepte de representació política no pot ser entès com l'hem entès fins ara. Per què? Primer perquè el feminisme –i això és una cosa que han dit ja nombroses persones..., bé, i és molt coneguda– el feminisme ha qüestionat el concepte tradicional de política, eh? O sigui, és a dir, la idea, per exemple, de considerar polítics temes que en el seu moment eren temes personals com la sexualitat, o de considerar que també és un debat polític tenir formes de relacionar-se, d'intercanviar, de dialogar, que no són les tradicionals, fa esclatar el que són les concepcions tradicionals de la política.

Per tant, entendre la participació i la representació des d'altres claus, eh?, que no són les tradicionals, jo crec que això..., bé, no és només una tasca que ha fet el feminisme, però el feminisme crec que s'ha destacat per fer-ho des de fa molts anys i, a més, per tenir jo crec que uns grans resultats en alguns àmbits en aquest, diríem, esclat de la política convencional.

Però, per altra part, també, hi ha una aportació molt, molt clau del feminisme, i, sobretot, està en aquí al Parlament, que és el concepte de paritat, eh? Crec que avui en dia no es pot parlar d'un procés constituent sense que hi hagi clarament un principi de paritat política.

Per què? És veritat que el concepte de paritat no és un concepte pacífic dintre del feminisme. És a dir, hi han companyes, doncs, que ho han discutit, eh? –n'hi han que estem més o menys a favor–, però una cosa a la que sí que hem arribat amb el temps a un acord és: primer, que el concepte de paritat trenca la lògica de la representació liberal. Què vull dir? Inclou un element que no està en la representació liberal, eh? O sigui, nosaltres hem assumit –podríem dir d'una forma molt clara– que, com que tothom no pot decidir, com que seria molt difícil fer deliberacions, per exemple, en el nostre país, doncs, de quasi 7 milions d'habitants, doncs, que hi hem de tenir representants polítics. Bé, però això deixa fora de l'arena política i del debat polític, no?, molta riquesa.

Per tant, un dels vectors que es poden incloure per augmentar aquesta riquesa en el debat és el vector paritari, eh?, home-dona. I, a més a més, incloure la paritat no només, diríem, trenca la lògica de la representació política liberal, sinó que, a més a més, ens fa ser conscients, no només que hem de tenir homes i dones, eh?, per exemple, doncs, en una comissió constituent o en un govern, cosa que encara no tenim, eh?; que recordo que el Govern de la Generalitat, en aquests moments, està a la cua, per exemple, dels governs –sense anar més lluny– dintre de l'Estat espanyol, estem a la cua. I deixi'm donar aquesta dada, eh?, vull dir, només més endarrerits que nosaltres estarien Madrid, la Rioja i Cantàbria –no dic res més, eh? Vull dir, em sembla que és una dada una miqueta forta, eh? I això que tenim una llei d'igualtat que ja ens deia que havíem d'anar cap a la representació equilibrada en el Govern, però que ens l'hem saltat. O sigui, també, atenció perquè de vegades, vull dir, ni tan sols estem aprofitant a fons les eines que tenim, eh?

Bé, doncs, la paritat també ens ha de fer conscients de què? Que aquests continguts, que jo estava esmentant i que he intentat una miqueta portar avui, han d'estar presents.; És a dir, tenir la visibilitat de la paritat ens permet recordar constantment que el feminisme i la lluita contra la desigualtat home-dona han de ser un element transversal en qualsevol procés constituent, i en qualsevol debat polític del tema que sigui. És a dir, la paritat ens permet, jo diria, tenir com un llum vermell, eh?, tota l'estona, que ens recorda que, ja ho dic, no només que les dones hi han de ser, sinó que hi ha de ser el contingut de les aportacions històriques del feminisme.

I ja acabo –ja veig que el president va mirant... (*L'orador riu.*) Bé, acabaria dient que, clar, tot això jo crec que és tan rellevant que, per exemple, hi han moltes companyes que, bé, ja fa alguns anys, han formulat un concepte, que per mi és molt poderós –jo també l'he utilitzat diverses vegades–, per significar com ja, avui, al segle XXI, no podem parlar de ciutadania, eh? Hi han algunes companyes, sobretot, per exemple, les

economistes feministes, que estan dient que més que parlar de ciutadania, hem de parlar de «curadania», eh? –en castellà seria «cuidanía», eh?; podríem traduir-lo al català com a «curadania»–, és a dir que si pensem en la participació, eh?, de les persones, hem de fer-ho, no des de les claus que ens va donar el projecte econòmic, eh?, polític, del liberalisme del segle XIX, sinó que hem de fer-ho des d'això, des d'una clau, que és una clau que correspon al segle XXI, que seria aquesta clau de sostenibilitat de la vida humana; és a dir, no podem ni prescindir de les dones, com n'hem prescindit durant aquests dos-cents anys, ni podem prescindir de coses elementals, que hem de compartir homes i dones, com són les cures; ni podem prescindir de viure en una societat sense violències masclistes; ni podem prescindir de viure en una societat sense sexisme en la coeducació, eh?; és a dir, no podem prescindir-ne, no ens podem permetre el luxe de prescindir de tot això. I, per tant, ens cal construir un nou model, eh? Ja ho dic, crec que el debat constituent, en aquests moments, ens demana reconfigurar la ciutadania, el concepte de «ciutadania», i configurar alguns fonaments de com la meitat de la societat, però no només la meitat de la societat –les dones–, sinó també, de com, eh?, la masculinitat s'ha configurat en els nostres textos constitucionals, de com en la nostra societat s'ha creat, s'ha solidificat aquesta desigualtat, i de com, eh?, podem eradicar-la.

Bé, moltes gràcies, i quedo a la seva disposició.

Gràcies.

El president

Gràcies, doctora Bodelón, per focalitzar l'atenció d'aquesta comissió sobre aspectes que no s'havien desenvolupat.

Moltes gràcies.

Té la paraula el diputat Nuet, en representació de Catalunya Sí que es Pot.

Joan Josep Nuet i Pujals

Sí; gràcies, president. Bé, en primer lloc, donar-li les gràcies a la senyora Encarna Bodelón, per la compareixença. Realment, de tot el que hem escoltat fins ara, perquè hem escoltat ja uns quants ponents, és una mirada diferent, eh? I crec que absolutament complementària i enriquidora de tot el que hem discutit, no? M'ha agradat molt aquesta comparació que vostè feia del debat constituent del 78, de les seves potencialitats i mancances, quaranta anys després, per veure que, quan l'enfoquem, veiem que encara tenim algunes ombres que encara estan vives i segueixen per aquí, no? I m'ha agradat molt també, bé, aquestes quatre idees que vostè assenyalava; crec que ens dona una bona forma d'agafar-nos a idees que després, obligatòriament, sembla que sí, en el segle XXI, any 2016, haurien d'aparèixer a la futura constitució catalana, no? Tema de drets sexuals i reproductius, el dret al treball amb la seva visió global, integral, eh?, no només el treball assalariat, com molt bé comentava; tot el tema de la vida lliure de violència, i, finalment, una forma diferent de representació política.

I, evidentment, vostè ho deia, no?: passem del cos patriarcal a unes noves claus de sostenibilitat de la vida humana compartides per homes i dones.

Per tant, jo penso que sí, que tenim una oportunitat en el segle XXI, i, per tant, aquesta oportunitat crec que obligatòriament hauria de tenir un guió de gènere, un guió feminista que no pugui ser oblidat, o sepultat, per altres debats constituents, que evidentment hi seran i són molt importants, i s'han de resoldre; però que, realment, difícilment podríem fer una bona constitució catalana i, de nou, passar pàgina, oblidar, soterrar alguns debats feministes que vostè suggereix i que, bé, que crec que són imprescindibles poder-los incorporar.

Crec que és possible, o sigui, crec que no ens ha d'apartar poder fer això de resoldre bé també altres qüestions, que, evidentment, també són importants, i que aquí ens ajunta.

Per tant, res més i moltes gràcies.

El president

Gràcies, diputat. Per part de la CUP - Crida Constituent, la diputada Mireia Boya té la paraula.

Mireia Boya e Busquet

Moltíssimes gràcies per aquesta magistral classe de nous drets que es poden incloure en la futura constitució de la república catalana. De fet, la setmana passada hi va haver un grup de juristes que va portar una constitució al Parlament, i a mi em va sorprendre la fotografia: va sortir la Carme Forcadell, com a presidenta, i després hi havia sis homes asseguts amb ella. I la reflexió... Bé, jo almenys, personalment, me la vaig fer, no? O sigui, no m'he llegit aquesta constitució però ja no..., em fa mala espina, d'alguna manera, no? O sigui, deuen haver inclòs alguns dels drets i de les reivindicacions històriques del feminisme, o es deu haver redactat amb aquest model liberal de constitucionalisme?

En tot cas, ara, per organitzar el procés constituent, no?, que ha de ser una sèrie de debats temàtics, territorialitzats, que és el que es planteja des d'aquí, i que coincidim tots els grups polítics, no?, la pregunta és: com fem transversal el feminisme en aquests debats? És a dir, és una qüestió de presència femenina als debats, per assegurar-lo, no?, prendre una sèrie de mesures, com decidir a quina hora són aquests debats, poder portar els fills a aquests debats, no?, una sèrie de mesures de conciliació, per dir-ho d'alguna manera, o hi ha d'haver temes específics, alguns temes específics, i que formen part d'aquestes reivindicacions femenines, sortint de l'esquema bàsic del que són els debats constitucionals, no? Perquè d'alguna manera jo entenc que aquesta és l'eina, no?, la palanca per provocar aquest canvi social que ha de significar el procés constituent. Aleshores, si vostè té alguna idea per, bé, per incentivar el feminisme com a eix transversal en els debats, doncs, benvinguda serà.

Gràcies.

El president

Gràcies, diputada. Té la paraula, per part del Grup Parlamentari Junts pel Sí, Chakir El Homrani. Té la paraula.

Chakir el Homrani Lesfar

Sí; moltes gràcies, doctora Bodelón. Crec que ens ha fet un repàs molt clarificador i molt exhaustiu de la construcció d'esquena al cinquanta per cent de la societat de les democràcies liberals en els últims dos-cents anys. I, especialment, ha fet un repàs de la situació que es va donar a l'Estat espanyol.

Crec que jo bàsicament em quedo amb tres o quatre aspectes. Un, com de perillós és donar per descomptat –és molt perillós–, sigui conscientment o inconscientment, perquè vostè també ha situat que en molts casos és conscientment, és a dir, té una intencionalitat. Però crec que, en un moment com aquest, el que hem de reflexionar és com és de perillós donar per descomptat. Perquè, el que sí que està clar és que, en un procés d'aquest estil, el que no està escrit, no existeix. Si no som capaços, en un procés constituent, de tenir la capacitat d'incloure –però més enllà d'incloure, això ens ha de permetre poder treballar en una interiorització i en un assegurament d'aquests drets–, malament rai, comencem molt malament.

Jo entenc..., vostè ha donat, allò, uns quants elements molt clars del que considera que s'hauria d'incloure dintre del procés constituent des de la perspectiva feminista –i crec que són molt clars–, però jo també entenc que el que vostè planteja és una visió transversal, en tot el procés. I, en aquest sentit, curiosament, jo, l'anotació i la pregunta que li volia fer són molt similars a les que plantejava la Mireia Boya, la companya de la CUP; és: com podem assegurar aquest debat en el procés constituent, en tots els àmbits? És a dir, des de l'àmbit de la base, perquè hi han elements que acaben comportant que hi hagi una participació real i efectiva, o no, en com es convoquen les reunions, de quina manera es generen els espais de debat, etcètera; com després també el que seria el procés més d'escriptura constituent, amb procés més parlamentari. Perquè, al final, jo em quedo, i em vull quedar amb una idea final –i crec que des d'aquesta perspectiva és obligat i necessari, però que fins i tot ho podríem sumar a més perspectives–, que és que hem d'aconseguir que el que a vegades parlen els constitucionalistes com la «identitat constitucional», poder parlar d'«identitats constitucionals», i poder ser capaços, en aquest nou marc, de cobrir el que és una realitat, que és la diversitat identitària en molts àmbits de la nostra societat. I com que construïm una realitat constitucional que estigui

clarament, que estigui per escrit, però que, a la vegada, doni un cop de mà a altres elements que hem de fer a l'hora de la interiorització per part de tota la societat.

Moltes gràcies, i estic segur que podrà donar-nos pistes de com abordar aquesta realitat.

El president

Gràcies, diputat. Doctora Bodelón, pot respondre. I el president no encendrà la màquina infernal, el rellotge.

Encarna Bodelón González

Gràcies, president. Bé, jo crec que hi ha una miqueta una preocupació comuna, no?, en les coses que m'han comentat, que seria, bé, un cop reconeixem que hem de canviar, no?, la idea que tenim de Constitució, com podem incloure la veu de les dones, però no només dels dones ja deia jo, sinó del feminisme, és a dir, aquestes aportacions històriques del feminisme.

Bé, ja ho he dit abans quan he parlat de la paritat; és a dir, la presència de les dones no garanteix la presència d'aquests continguts feministes, eh? O sigui, és un element imprescindible, però no únic i necessari; o sigui, necessitem també la inclusió dels continguts. És a dir, per exemple, si fem els debats paritaris, només amb això no estem garantint que hi hagin determinades discussions, eh?, sobre determinats temes. Jo diria que és un ingredient. Com abans, per exemple, comentava la diputada de la CUP, doncs, evidentment, hi han coses que són sospitoses; és a dir, jo, si arribem a una comissió redactora d'un text constitucional on el 80 per cent –m'és igual, eh?, ja no el 100 per cent, dic el 80 per cent– són homes, d'entrada, jo penso que en això hi ha un defecte, jo diria, de forma, eh?, ja, d'entrada, de forma. D'acord?

Ara, l'altra qüestió és el contingut, o sigui, què és el que realment ens importa i com garantim aquest contingut. Bé, en això sí que és veritat que des de fa molts anys, justament... Per exemple, el moviment feminista –perquè no és un moviment que treballi, diríem, de forma sectària, sinó que també treballa de forma transversal i des de fa molts anys, ha hagut, també, d'intentar traslladar, doncs, les seves preocupacions en altres àmbits socials–, doncs, té una llarga experiència. I com s'ha fet això? Doncs, s'ha fet a partir del que seria ja la inclusió de continguts, eh? O sigui, la meua idea principal seria..., o sigui, és un element necessari, imprescindible, la presència de les dones; o sigui, que es garanteixi la presència de les dones, quantitativament, però que, qualitativament, hi hagi una presència de continguts feministes, eh? Com es fa això? Com es garanteix? Doncs, es pot garantir, doncs, amb unes primeres aportacions o a partir de col·lectius, no?, que han debatut aquests temes.

Per exemple, si hem de debatre, doncs, el tema dels temps de vida de les cures, doncs, hi han molts col·lectius a Catalunya que han treballat en això, persones expertes; és a dir, es pot incorporar això. Bé, des de l'àmbit acadèmic, des de l'àmbit feminista, des dels sindicats, és a dir, hi han persones que treballen al feminisme en àmbits sectorials molt diferents, i que totes estan apuntant aquesta mateixa necessitat.

Per tant, es pot incloure aquesta perspectiva, sí? I això, ja ho dic, és necessari, perquè també sabem que els debats totalment oberts..., en això també tenim l'experiència històrica, els debats totalment oberts poden arribar a arraconar, per exemple, el feminisme. Tenim, per exemple..., ara aquests dies, doncs, estem una miqueta recordant que fa cinc anys es va donar tot el procés, no?, del 15-M, i, al principi, precisament, d'aquest procés, doncs, hi va haver dones que es van sentir arraconades, i els debats feministes van quedar, en un primer moment, arraconats. O sigui, va ser gràcies que hi va haver grups de dones dintre del 15-M que es van organitzar i que van començar a discutir, eh? –ja no transversalment, sinó entre elles, qüestions de feminisme– que després això es va incorporar a l'agenda, per exemple, del 15-M.

Per tant, necessitem el que s'anomena..., a nivell internacional, això s'anomena l'«estratègia dual», o sigui, que el contingut del feminisme estigui transversalitzat, però que també hi hagi un grup que en treballa aquests temes en particular i que pot donar impuls a altres temes, eh? Això és el que s'anomena l'«estratègia dual», que, per exemple, s'utilitza també en polítiques públiques. És a dir, la idea de transversalitzar el contingut del feminisme, però també de tenir un grup específic. Jo crec que caldria també, per exemple, en el cas que es facin comissions, doncs, una comissió específica

que d'alguna manera garanteixi que no perdem aquest contingut, eh? O sigui, crec que utilitzar aquesta estratègia, que en altres àmbits s'ha utilitzat, podria donar molt bons resultats.

I, efectivament, jo crec que la qüestió de fons és garantir i trencar amb això, amb el fals universalisme, la identitat diversa, eh?, o sigui, és reconstruir l'universalisme. Moltes vegades es diu: «Clar...», eh? Vull dir, estic totalment d'acord amb el que plantejava el diputat de Junts pel Sí. És a dir, bé, és molt complicat donar cabuda a totes les diversitats; un text constitucional ha de ser abstracte, universal, i això, vull dir, al final, de tan diversos i tan diverses, eh?, anem afegint i és impossible, sortiran quatre mil pàgines. Bé, a mi no em preocuparia tampoc si fossin quatre mil pàgines, eh? Tenim lleis (*l'oradora riu*) –aquí tenim juristes, a la sala– que tenen moltes pàgines i ens les empassem; tampoc veig per què un text constitucional ha de ser molt petit, però la qüestió de fons és que es tracta de reconstruir l'universalisme, eh? Això, per exemple, hi ha algunes filòsofes feministes que ho han explicat; per exemple, Seyla Benhabib –és una de les més conegudes– ho ha explicat. És a dir, no ens serveix l'universalisme amb el que hem treballat, eh? No ens serveix que ens diguin que ja tenim reconegut, com deia jo abans, el dret a la integritat física. No, no és veritat. O sigui, hem de reconstruir els universals que tenim, no ens serveix que ens diguin que ja en les constitucions està reconegut el dret al treball. No, no és veritat, eh? O sigui, el que nosaltres anomenem..., el que una dona, en la seva vida quotidiana, anomena «treball» són coses que no estan en aquesta concepció del dret al treball.

Per tant, es tracta d'incloure aquesta diversitat, que òbviament no només té a veure amb el feminisme, sinó que tindria a veure també amb altres aspectes socials, reconstruint els universals. Clar, això sí que és donar un salt històric endavant, increïble, eh? Per això, bé, és que estem abocats a fer això. És a dir, la humanitat està abocada a fer això o a quedar-nos encallats com estem ara, jo crec que encara, a nivell jurídic i polític, doncs, en el segle XIX. O sigui, no sé si farem aquest pas ara mateix –jo espero que sí, espero veure-ho–, però dic..., crec que aquest canvi social, polític o el fem o, realment, doncs, això, ens quedarem, bé, enganxats a models que ja estan caducs.

Bé. Les idees que jo he donat de com es podrien incloure les idees del feminisme en un text constitucional..., no vull que s'entengui, tampoc, com una llista tancada, eh? O sigui, com que tenia un temps molt limitat, doncs, he escollit algunes que em semblaven que eren fonamentals. I, òbviament, clar, la tasca seria doble; seria redefinir alguns drets, de manera que incloguin aquestes necessitats del feminisme, i que això, diríem, serveix per a tota la població. Per exemple, quan estem parlant de redefinir el dret al treball, serveix per a homes i dones, i serveix per a tota la població. I, en altres aspectes, doncs, sí que estem parlant de qüestions molt concretes, com pot ser, amb relació als drets sexuals i reproductius, reconèixer, específicament, alguns drets sexuals i reproductius que ara mateix no tenen cap tipus de reconeixement exprés en el nostre text constitucional de l'Estat espanyol com a tals, eh?; sí en la seva –després– doctrina constitucional, però no en la Constitució.

Però, ja et dic, seria reconfigurar els grans drets que coneixem i incloure'n alguns altres de nous, eh? Seria com una mena de doble tasca.

I la tasca de reconfiguració..., és que..., diríem, pràcticament, jo em poso a pensar i són tots, eh? Perquè sí... O sigui, podem començar tant amb les estructures constitucionals normals, eh?, que normalment parlen de la llibertat, la igualtat com a drets bàsics. Doncs, necessitem reconfigurar la idea de llibertat, per exemple, també, eh? O sigui, la idea de llibertat de la majoria dels textos constitucionals és una idea d'un individu que no es relaciona amb altres individus, que no és un individu que té dependències..., interdependències i relacions; o sigui, la llibertat nostra es construeix amb relació i dependència respecte de les altres persones, eh? És una llibertat en negatiu, per exemple, no m'han d'agredir; però també és una llibertat en positiu: si jo no menjo i no tinc dret a un habitatge, no puc ser lliure.

O sigui, això, per mi, és una aportació del feminisme –també d'altres disciplines, d'altres perspectives i d'altres moviments socials, però per mi és una perspectiva claríssima del feminisme. Jo no puc parlar de la llibertat de les dones si no estic garantint, com deia abans, per exemple, doncs, un accés a uns recursos econòmics, a un benestar, a una salut. O sigui, no puc parlar de llibertat, eh? O sigui, parlar de llibertat en abs-

tracte, com ho hem fet fins ara, doncs, està vinculat a això, a una tradició liberal en què els individus..., això, eh?, són els famosos..., el que algunes filòsofes... Hi ha una filòsofa espanyola que ho ha anomenat *los hongos hobbesianos*, eh? Com si fossin bolets que no estan relacionats amb les altres persones.

Però no, no som així. És a dir, tots hem crescut, morirem..., morim, creixem, naixem amb dependències, amb interrelacions, i, per tant, la llibertat és un concepte que s'ha de repensar, eh?, des d'un altre àmbit. I això, doncs, si ens fixem, implica, bé, trencar, per exemple, l'estructura clàssica, també, de drets civils, polítics, socials, econòmics, eh? Bé, òbviament, ja la idea de generacions de drets jo crec que ja està més que obsoleta. D'això, em sembla que en la comissió no se n'ha parlat tant, eh?, però, per mi, és una idea, per exemple, molt obsoleta, perquè, com ara, per exemple, acabo de comentar, doncs, jo sóc incapaç de pensar la llibertat en abstracte i no vincular-la als drets socials i econòmics –sóc incapaç. Sí, no m'imagino com ser lliure sense tenir res per menjar; no, no m'ho imagino. No m'imagino com ser lliure si tinc por d'anar pel carrer o tinc por del meu marit, que..., eh?, o sigui, no sé de quina llibertat m'estan parlant.

El president

Moltes gràcies –moltes gràcies, sincerament; gràcies. Demanaria, per favor, a la gent que compon aquesta comissió que es poguessin quedar dos minuts per decidir qüestions de futur, mentre acomiadem la doctora Bodelón.

Moltes gràcies.

Encarna Bodelón González

Moltes gràcies a tots vostès.

La sessió s'aixeca a un quart de set del vespre i catorze minuts..